

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

Факультет геології, географії, рекреації і туризму

Кафедра соціально-економічної географії і регіоназнавства

До захисту допустити

Завідувач кафедри _____ Людмила НЄМЕЦЬ

«_____» _____ 2023 р.

**ХАРАКТЕРИСТИКА ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ
ПОЛЬЩІ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Виконала: студентка 4 курсу, групи ГЕ-41
спеціальності **106 «Географія»**,
ОПП «Економічна, соціальна географія
та регіональний розвиток»
Абрамова Єлизавета Сергіївна

Науковий керівник:
к. геогр. н., доцент **Телебєнєва Євгенія Юрїївна**

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою

_____
Голова ЕК Павло ШУКАНОВ
_____
Секретар ЕК Олена ПЕДЬ
«_____» _____ 2023 р.

Харків – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ.....	5
1.1. Понятійно-термінологічний апарат дослідження.....	5
1.2. Класифікація туристсько-рекреаційних ресурсів.....	7
РОЗДІЛ 2 ХАРАКТЕРИСТИКА ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ПОЛЬЩІ.....	11
2.1. Природні ресурси.....	11
2.1.1. Орографічні і спелеологічні ресурси.....	11
2.1.2. Кліматичні ресурси.....	13
2.1.3. Гідрологічні ресурси.....	15
2.1.4. Бальнеологічні ресурси.....	16
2.1.5. Флористичні і фауністичні ресурси.....	18
2.2. Природно-антропогенні ресурси.....	20
2.2.1. Загальна характеристика природоохоронних територій...	20
2.2.2. Національні парки.....	24
2.3. Культурно-історичні ресурси.....	37
2.3.1. Замки і палаци.....	37
2.3.2. Музеї.....	38
2.3.3. Культурна спадщина.....	42
2.4. Об'єкти всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.....	46
РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКО- РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ПОЛЬЩІ.....	62
3.1. В'їзний туризм.....	62
3.2. Виїзний туризм.....	65
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

ВСТУП

Актуальність дослідження. Туристсько-рекреаційна галузь Польщі на сьогоднішній день є надзвичайно динамічним сектором економіки, що розвивається швидкими темпами. На світовому туристичному ринку держава посідає сьому позицію за критерієм кількості іноземних туристів, що відвідують країну. Не маючи якогось одного визначеного туристичного бренду, польський туризм наголошує, що його сила – у різноманітті. Країна займає зручне географічне положення, володіє різноманітними природними та культурно-історичними ресурсами, характеризується позитивною динамікою рівня та якості життя населення, входить до ЄС, але в порівнянні з іншими країнами європейської спільноти має досить низький рівень цін на туристсько-рекреаційні товари і послуги [5]. Іноземні туристи асоціюють Польщу з туризмом по містах, національних парках, озерах, музеях та історичних місцях, об'єктах ЮНЕСКО [65]. Все це обумовлює надзвичайну актуальність обраної теми дослідження.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження – дати комплексну характеристику туристсько-рекреаційних ресурсів Польщі.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені наступні завдання:

- розкрити теоретичні основи суспільно-географічного дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів, зокрема розглянути основні поняття і терміни дослідження, провести класифікацію туристсько-рекреаційних ресурсів;
- охарактеризувати природні, природно-антропогенні та культурно-історичні туристсько-рекреаційні ресурси Польщі;
- розглянути об'єкти світової спадщини ЮНЕСКО країни;
- виявити особливості використання туристсько-рекреаційних ресурсів Польщі, зокрема визначити основні динамічні та структурні особливості розвитку туризму в країні.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єкт дослідження – туристсько-рекреаційні ресурси, предмет дослідження – суспільно-географічні особливості туристсько-рекреаційних ресурсів Польщі.

Інформаційна база дослідження. Кваліфікаційна робота бакалавра базується на статистичних даних світових, європейських і польських організацій (The World Bank, Biodiversity. Information System For Europe, Statista, Britannica, OECDilibrary, WorldData.info, Macrotrends.net, Institute of Meteorology and Water Management – National Research Institute, Statistics Poland, Platforma Analityczna SWAiD тощо); інформаційних ресурсах з мережі Інтернет, зокрема туристичних сайтів, сайтів Polish Tourist Organization, UNESCO, а також на літературних та періодичних виданнях Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, мережі ResearchGate.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (70 найменувань) та додатків. В першому розділі розкрито теоретичні основи суспільно-географічного дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів; в другому – охарактеризовано природні, природно-антропогенні та культурно-історичні туристсько-рекреаційні ресурси Польщі; в третьому – визначено основні територіальні та структурно-динамічні особливості розвитку туризму в країні. Обсяг роботи (без додатків) містить 77 сторінок. Теоретична інформація візуалізована діаграмами, графіками, картосхемами, таблицями та фотографіями.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

1.1. Понятійно-термінологічний апарат дослідження

В сучасній вітчизняній науковій літературі можна зустріти значну кількість дефініцій понять «рекреаційні ресурси», «туристичні ресурси», «туристсько-рекреаційні ресурси», «рекреаційно-туристичні ресурси» тощо (табл. 1.1). З одного боку, це можна пояснити значною молодістю і динамічністю наукових пошуків, що ведуться в цій галузі (вперше в науковий обіг поняття «рекреаційні ресурси» увійшло в 50-60-і роки ХХ століття). З іншого боку, дослідження здійснюють фахівці багатьох галузей і спеціальностей, зокрема, рекреаційної географії, туризму, економіки рекреації та туризму, соціології туризму, освіти, туристичного менеджменту та маркетингу тощо.

Таблиця 1.1

Деякі визначення понять «рекреаційні ресурси», «туристичні ресурси», «туристсько-рекреаційні ресурси», «рекреаційно-туристичні ресурси» (складено автором)

Автор або джерело	Визначення поняття
Рекреаційні ресурси	
Багрова Л. А. Рекреационные ресурсы (подходы к анализу понятия) / Л. А. Багрова, В. С. Преображенский // Известия АН СССР. Сер. География. – М., 1977.	природні, природно-технічні та соціально-економічні геосистеми та їх елементи, які при існуючих технічних і матеріальних можливостях можуть бути використані для організації рекреаційного господарства
Зорин И. В. Туристский терминологический словарь / И. В. Зорин, В. А. Квартальнов. – М. : Советский спорт, 1999. – 664 с.	частина туристичних ресурсів, що представляє собою природні й антропогенні геосистеми, тіла та явища природи, артефакти, які мають комфортні властивості й споживчу вартість для рекреаційної діяльності і можуть бути використані для організації відпочинку та оздоровлення певного контингенту людей в певний фіксований час за допомогою технології та наявних матеріальних можливостей
Масляк П. О. Рекреаційна географія : навчальний посібник / П. О. Масляк. – К. : Знання, 2008. – 343 с.	об'єкти, процеси та явища природного й антропогенного походження, що виступають матеріальною базою для відпочинку й оздоровлення людей через їх відповідні параметри
Миرونенко Н. С. Рекреационная география / Н. С. Миرونенко, И. Т. Твердохлебов. – М. : МГУ, 1981. – 208 с.	об'єкти і явища природи, результати людської (антропогенної) діяльності, які можна використовувати для відпочинку, туризму і лікування

<p>Николаенко Д. В. Рекреационная география: учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Д. В. Николаенко. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 288 с.</p>	<p>компоненти природного середовища і феномени соціокультурного характеру, які, завдяки певним властивостям, можуть бути використані для організації рекреаційної діяльності</p>
<p>Стафійчук В. І. Рекреалогія : навчальний посібник / В. І. Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2006. – 264 с.</p>	<p>об'єкти і явища природного та антропогенного походження, що мають сприятливі для рекреаційної діяльності якісні і кількісні параметри і виступають матеріальною основою для територіальної організації оздоровлення і лікування людей, формування і спеціалізації рекреаційних районів (центрів) та забезпечують їх економічну ефективність</p>
Туристичні ресурси	
<p>Закон України від 15. 09. 1995 р. № 324/95-ВР «Про туризм» : за станом на 01. 04. 2023 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text</p>	<p>пропоновані або такі, що можуть пропонуватися, туристичні пропозиції на основі та з використанням об'єктів державної, комунальної чи приватної власності</p>
<p>Зорин И. В. Туристский терминологический словарь / И. В. Зорин, В. А. Квартальнов. – М. : Советский спорт, 1999. – 664 с.</p>	<p>природні, історичні, соціально-культурні об'єкти з об'єктами туристичного показу включно, а також інші об'єкти, здатні задовольняти духовні потреби туристів, сприяти відновленню та розвитку їх фізичних сил. Ресурси туризму доступні для ознайомлення і використання незалежно від форм власності, якщо до того не існує законодавчих обмежень</p>
<p>Кифяк В. Ф. Организация туризма : навчальний посібник / В. Ф. Кифяк – Чернівці : Книги – XXI, 2008 – 344 с.</p>	<p>сукупність природних та штучно створених людиною об'єктів, що мають комфортні властивості та придатні для створення туристичного продукту</p>
<p>Кузык С. П. География туризма : навчальний посібник / С. П. Кузык. – К. : Знання, 2011. – 271 с.</p>	<p>об'єкти та явища природного й антропогенного походження, які використовують або можуть бути використані для туристичної діяльності</p>
<p>Любичева О. О. Туристичні ресурси України : навчальний посібник / О. О. Любичева, В. Є. Панкова, Є. В. Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2007. – 369 с.</p>	<p>об'єкти природи, історії, культури, поточні події, явища, які можуть бути використані у процесі створення та реалізації туристичного продукту, будучи мотиваційною підставою для його вибору, наприклад, за видом, сезоном та іншими ознаками</p>
<p>Мальська М. Основи туристичного бізнесу : навчальний посібник / М. Мальська, В. Худо, В. Цибух. – Львів : Вид. центр ЛНУ, 2003. – 295 с.</p>	<p>специфічні властивості природного середовища, а також їх поєднання, прояви людської діяльності, природні, історичні, соціально-культурні об'єкти, які є предметами зацікавлення туристів, стимулюють їх до подорожі, здатні задовольнити їхні потреби у відновленні та розвитку фізичних, емоційних та інтелектуальних сил</p>
<p>Смаль І. В. Основи географії рекреації і туризму : навчальний посібник / І. В. Смаль – Ніжин, 2004. – 264 с.</p>	<p>сукупність природних і соціально-культурних комплексів та їх елементів, що сприяють задоволенню фізіологічних та соціальних потреб людини, відновленню її працездатності і які при сучасній та перспективній структурі рекреаційних потреб і техніко-економічних можливостях, використовуються для прямого й опосередкованого споживання та виробництва туристичного продукту</p>

Рекреаційно-туристські ресурси та туристсько-рекреаційні ресурси	
Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик. – К. : Київ. ун-т, 2001. – 395 с.	<i>рекреаційно-туристські ресурси</i> – об'єкти та явища природного, природно-антропогенного, соціального походження, що використовуються для туризму, лікування, оздоровлення та впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів (центрів), їх спеціалізацію та економічну ефективність; сукупність природних, природно-технічних, соціально-економічних комплексів та їх елементів, що сприяють відновленню та розвитку фізичних і духовних сил людини, її працездатності та при сучасній і перспективній структурі рекреаційних потреб і техніко-економічних можливостях використовуються для прямого й опосередкованого споживання, надання рекреаційно-туристських і курортно-лікувальних послуг
Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України / В. І. Мацола. – Львів : Інститут регіональних досліджень НАНУ, 1997. – 259 с.	<i>туристично-рекреаційні ресурси</i> – закономірне поєднання компонентів природи, соціально-економічних умов та культурних цінностей, які на даному рівні розвитку суспільства можна вважати передумовами задоволення туристично-рекреаційних потреб населення та соціального запиту, організації туристсько-рекреаційної індустрії
Стафійчук В. І. Рекреалогія : навчальний посібник / В. І. Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2006. – 264 с.	<i>туристсько-рекреаційні ресурси</i> – компоненти географічного довкілля, об'єкти антропогенної діяльності, які завдяки таким властивостям, як унікальність, історична або художня цінність, оригінальність, естетична привабливість і лікувально-оздоровча значущість, можуть бути використані для організації різноманітних видів рекреаційних занять

1.2. Класифікація туристсько-рекреаційних ресурсів

Досліджуючи туристсько-рекреаційні ресурси (ТРР) Польщі, цікаво розглянути як вони класифікуються в польських наукових джерелах. Є декілька підходів. Згідно першому, всі ресурси поділяються на дві основні групи:

- ресурси, засновані на природі;
- ресурси, засновані на культурній діяльності людства (О. Rogalewski 1979 p.; J. Warszńska, A. Jackowski 1978 p.; A. Kowalczyk 2001 p.; Z. Kruczek 2002 p.).

Т. Lijewski, В. Mikułowski, J. Wyrzykowski (2002, 2008 pp.) пропонують серед туристичних ресурсів виділяти три основні групи:

- дозвіллеві туристичні ресурси;
- екскурсійні туристичні ресурси;
- кваліфіковані туристичні ресурси.

Незважаючи на те, що виділено три групи ресурсів, їх потенціал базується на двох видах цінностей: природних і цивілізаційних. При цьому ресурси

дозвіллевого й кваліфікованого туризму відносять до групи природних цінностей, а екскурсійні туристичні ресурси поділяють на дві основні групи:

- природні екскурсійні ресурси;
- культурні екскурсійні ресурси [67].

Для кращого розуміння розмаїття природних ресурсів їх було розділено на додаткові категорії відповідно до рівня втручання людини в процес їх створення. Перша група – це ресурси, на які діяльність людини не мала ніякого впливу. Серед них: водоспади, джерела; печери і гроти; скелі і групи скель; гірські породи; ущелини, долини та вододіли; інші геологічні об'єкти; цікавинки фауни та флори.

До другої групи належать ресурси, на які сильно впливає діяльність людини: музеї природи, монументальні парки, ботанічні сади, зоологічні сади [67].

Третя група включає ресурси, які походять від втручання людини, але саме втручання не впливає на їх характер і значення. Тут можна навести багато прикладів, але, безумовно, найважливішими є ресурси наземної природи, такі як: ландшафтні парки, лісові заповідники, різноманітні заказники і, перш за все, національні парки.

Щоб стати туристичними ресурсами, всі об'єкти живої і неживої природи мають відповідати певним умовам: бути помітними в ландшафті, викликати туристичний інтерес, мати стійкість до туристичного руху, бути належним чином адаптованими до туристичного прийому [67].

На пострадянському просторі також немає єдиного підходу щодо класифікації ТРР. Власні класифікації пропонують:

- 1) О. О. Бейдик (природно-географічні, природно-антропогенні, суспільно-історичні та суперточка-тур) [2];
- 2) І. В. Смаль (природні, суспільні, технологічні і подієві; при цьому природні і суспільні об'єднані в матеріальні ресурси, а подієві і технологічні – в нематеріальні) [18];
- 3) О. В. Ільїна (природні та соціально-культурні, серед останніх – історико-культурні та соціально-економічні) [7];

Рис. 1.1. Класифікація ТРР (побудовано автором за [1-2; 13])

- 4) Й. Р. Гілецький (природно-географічні, зокрема ресурси літо-, атмо-, гідро- та біосфери; суспільно-географічні, зокрема ресурси соціо- та техносфери) [4];
- 5) Н. П. Крачило (природні, культурно-історичні та соціально-економічні) [8];
- 6) С. А. Бистров і М. Г. Воронцова (природні, ресурси, що формують туристичний інтерес, інфраструктурні) [3] та багато інших фахівців в області рекреації і туризму.

Проаналізувавши різні варіанти, можна запропонувати узагальнену класифікацію ТРР (рис. 1.1).

До важливих культурно-історичних ТРР відносяться пам'ятки культурної спадщини. Згідно польського законодавства всі пам'ятки культурної спадщини поділяються на нерухомі (рис. А.1, додаток А), рухомі та археологічні. До рухомих пам'яток культурної спадщини відносяться рухомі речі, їх частини або комплекси рухомих речей), зокрема твори образотворчого й декоративно-прикладного мистецтва, колекції предметів, зібраних і впорядкованих за задумом їх творців, нумізматичні колекції, колекції зброї, виробів техніки, деяких бібліотечних матеріалів, музичних інструментів, виробів народного мистецтва і художніх ремесл. Археологічні пам'ятки культурної спадщини поділяються на городища, поселення, кургани, кладовища, вали, залишки замків, церков і монастирів, шахти тощо [41].

РОЗДІЛ II

ХАРАКТЕРИСТИКА ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ПОЛЬЩІ

2.1. Природні ресурси

2.1.1. Орографічні і спелеологічні ресурси. Природний ландшафт Польщі можна умовно поділити на три групи рельєфу: низовини, височини та гори (рис. 2.1). Країна лежить у межах великої Північно-Європейської рівнини, що обумовлює переважання в рельєфі низовин (75 % території), розташованих переважно в північній і західній частинах держави. На півночі сформувалися льодовикові форми рельєфу, широко представлені кінцевими моренами (наприклад, моренна Балтійська гряда висотою до 329 м), озами, друмлинами, численними озерами в улоговинах між пагорбами. Вздовж узбережжя Балтійського моря простягнулася смуга Балтійської прибережної рівнини з чисельними болотами і піщаними дюнами. Широкі балтійські пляжі з дрібним, чистим і красивішим, ніж на Середземномор'ї, піском простягнулися високими обривистими берегами, косами і півостровами.

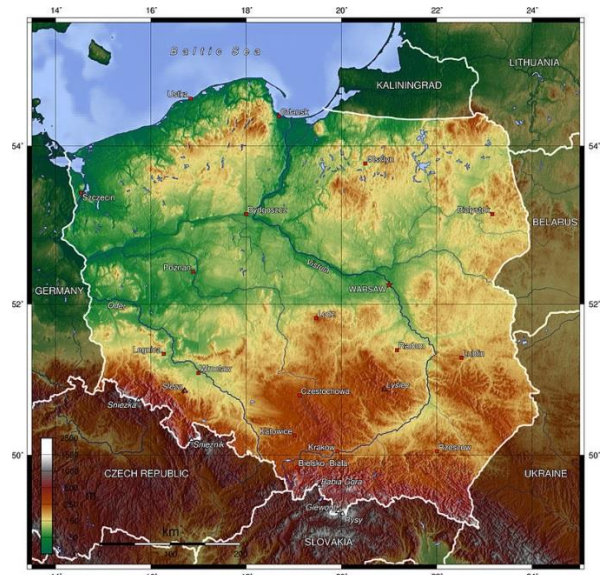

Рис. 2.1. Рельєф Польщі [27; 42]

Центральна Польща зайнята низовинами. Басейни головних річок поділяють територію на Сілезьку (верхів'я Одеру), Великопольську (басейн середньої течії Варти), Мазовецьку і Підляську (басейн середньої течії Вісли) низовини.

У південному і південно-східному напрямку низовини змінюють Сілезько-Малопольське підняття, невисокі (до 600 м) Свентокшиські гори і переважно пласка Люблінська височина. На самому півдні розташовані гори Судети (найвища вершина – гора Снежка, 1602 м) і Карпати (гора Риси, 2499 м) (рис. 2.2). Між ними розташовані так звані Моравські Ворота - важливий транспортний коридор, як у минулому, так і зараз. Найвищий масив Карпатських гір – Високі Татри. Їх рельєф представлений гострими гірськими піками, глибокими ущелинами і льодовиковими формами на гребнях. Всі інші гірські ланцюги, зокрема Західні і Східні Бескиди (гора Бабія, 1725 м), характеризуються округлими формами і практично повністю залісені, що робить їх надзвичайно мальовничими в будь-яку пору року. Саме ці гори найбільш привабливі для гірськолижного туризму, оскільки їх висота і пологість схилів ідеальні для облаштування гірськолижних трас. Між гірськими хребтами сформувалися широкі улоговини – Освенцимська, Сандомирська, Оравсько-Підляська та інші. На крайньому південному сході розташовані хвилясті Бещадські гори. В межах Судет лежать унікальні, єдині в Європі Столові гори з пласкими, мов столи, вершинами.

Рис. 2.2. Карпатські гори [42]

Середня висота всієї країни становить лише 173 м над рівнем моря, тоді як більше 3/4 суші лежить нижче 198 м [16; 42] (рис. 2.1).

Серед орографічних ТРР Польщі найбільш привабливими є гірські райони, особливо Високі Татри. Серед основних туристичних пропозицій слід відзначити гірські походи (трекінг), скеле- і льодолазіння, катання на гірських велосипедах, гірськоколийний туризм, каньйонінг, рафтинг, альпінізм, пізнавальні походи, лікувально-оздоровчий відпочинок тощо. У підніжжя Карпатських гір лежить Закопане – найбільший туристичний і курортний центр Польщі, зимова столиця країни. Серед інших гірськоколийних курортів можна назвати Шпіндлерув Млин, Янські Лазні, Гарахов, Ущиці Дольне, Криниця та інші.

На території Польщі утворилося багато печер, переважно карстових. Більшість з них розташовані в південній частині країни (Татри, П'єнінські гори, Судети, Краківсько-Ченстоховська височина, Свентокшиські гори, Нідзянська улоговина, Розточчя, Флішові Карпати). Тільки в Татрах їх близько 862 загальною протяжністю понад 135 км. Пристосованими для туристичного руху (з відповідною інфраструктурою або туристичною стежкою) є 28 печер Польщі. По шість з них розташовані в Татрах і на Краківсько-Ченстоховській височині, решта – в Судетах, Свентокшиських горах, Бескидах і Гданському Помор'ї [49]. Найвідоміші і найкрасивіші печери Польщі представлені в табл. Б.1 (додаток Б).

2.1.2. Кліматичні ресурси. Клімат Польщі формується під впливом атлантичних повітряних мас із заходу, холодного полярного повітря зі Скандинавії і Росії та більш теплого субтропічного повітря з півдня. Загальний клімат є перехідним між морським і континентальним типами та має дуже мінливий характер через зіткнення різних повітряних мас. За добу температура може змінитися на 28°C. Протягом більшої частини року домінує полярне повітря, яке несе холодну суху погоду. Проте його поєднання з більш теплими повітряними течіями зазвичай пом'якшує температуру та створює значні опади, хмари і тумани. Можна чітко виділити шість пір року: сніжна зима (1-3 місяці); рання весна з чергуванням зимових і весняних умов (1-2 місяці); переважно сонячна весна; тепле літо з великою кількістю дощів і сонячного тепла; сонячна, тепла осінь; туманний, вологий період, що означає наближення зими. Сонячне сяйво досягає свого максимуму над Балтикою влітку та Карпатами взимку, а середньорічна температура коливається від +8 +10°C на південно-західній

низовині до $+6$ $+7^{\circ}\text{C}$ на більш холодному північному сході (рис. 2.3). Клімат гір визначається висотою. На найвищих гірських вершинах середньорічна температура нижче 0°C . Зимові температури в гірських долинах можуть опускатися до мінімуму -20°C .

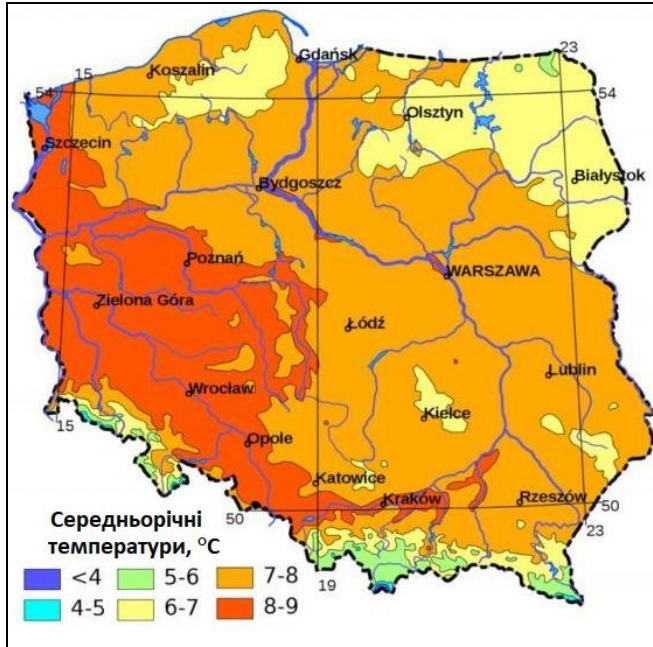

Рис. 2.3. Середньорічна температура в Польщі [39]

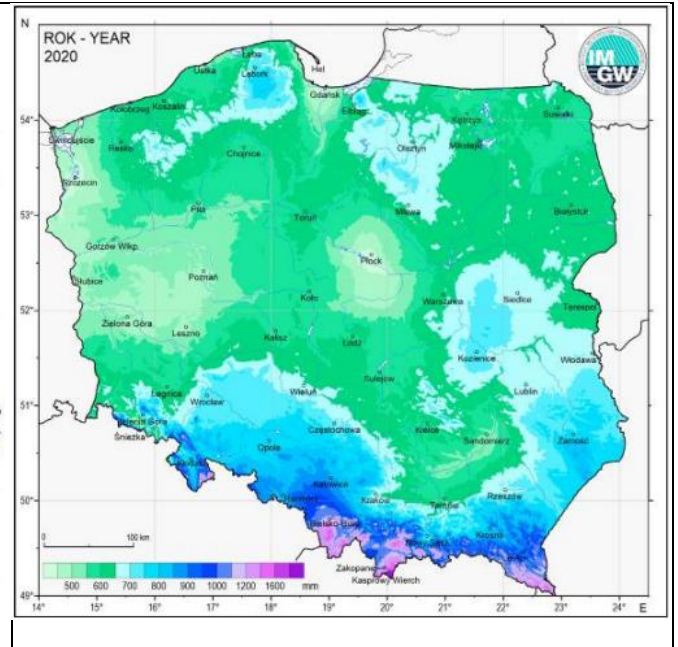

Рис. 2.4. Середньорічна кількість опадів у Польщі [26]

Балтійське узбережжя під впливом помірних західних вітрів має вологий помірно морський клімат з прохолодним літом та теплою зимою. На південному сході вздовж кордону з Україною спостерігається сухий континентальний клімат з найбільшими сезонними відмінностями – морозною зимою і жарким літом. Найспекотніші міста Польщі – Тарнув, Вроцлав і Слубіце, де влітку температури перевищують $+30^{\circ}\text{C}$.

Середня річна кількість опадів становить близько 610 мм, але в горах ця цифра наближається до 1300 мм, знижуючись приблизно до 450-500 мм у центральній низовині (рис. 2.4). Взимку сніг становить близько половини загальної кількості опадів на рівнинах і майже повністю в горах. У середньому опадів влітку вдвічі більше, ніж узимку.

Найкращими для туристичних подорожей є весна і літо. Протягом теплих і сухих вересня-жовтня варто помилуватися «золотою польською осінню», зокрема лісистими гірськими схилами південної Польщі та листяними лісами на низинах [27; 42].

2.1.3. Гідрологічні ресурси. Як уже зазначалося вище, Польща омивається водами Балтійського моря. Берегова лінія (528 км) мало розчленована. Є затоки (Щецинська, Гданська і Віслинська), піщані коси з дюнами (найбільші – Хельський півострів і Віслинська коса), декілька островів (найбільший – острів Волін), лагун та прибережних озер. Серед морських гаваней слід зазначити Щецин, Свіноуйсьце, Гданськ, Гдиня, Поліце та Колобжег. На балтійському узбережжі розташовані курорти Свіноуйсьце, Мендзиздруй (Місдруй), Колобжег, Леба, Сопот, Владиславово та півострів Хель [27; 42].

Польща має густу річкову мережу (рис. 2.5). Практично вся територія країни відноситься до басейну Балтійського моря. Близько половини внутрішніх вод несе до моря Вісла (довжина 1030 км), ще третину – Одер (854 км). Ці річки починаються в Карпатах та Судетах і течуть з півдня на північ через усю країну. Головними притоками Вісли є Дунаєць, Сян, Вепш, Західний Буг, Піліца; Одера – Ниса-Лужицька, Варта, Клодніца, Мала Панова, Бобр, Іна. В Бескидах є декілька річок, які відносяться до басейну Чорного моря.

Рис. 2.5. Річки Польщі [46]

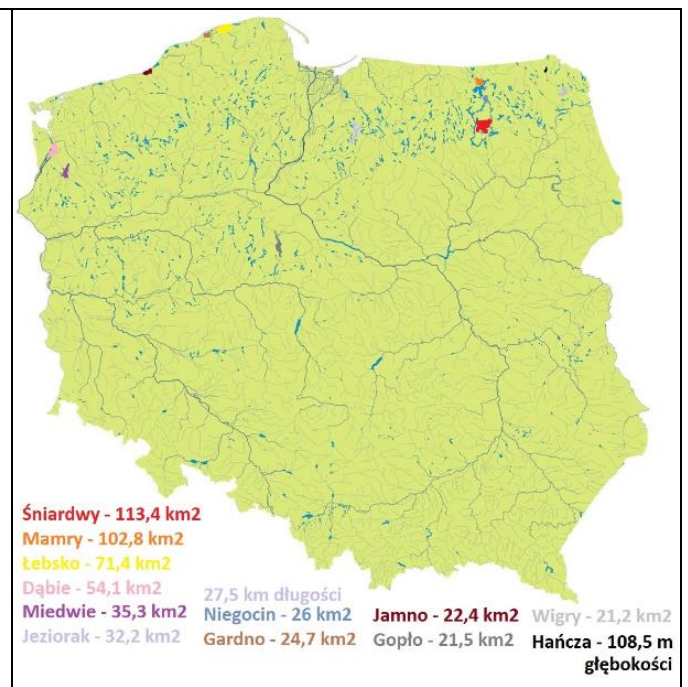

Рис. 2.6. Найбільші озера Польщі [60]

Польща характеризується значною кількістю озер. Серед європейських країн лише Фінляндія випереджає її за їх щільністю. В країні нараховується близько 9300 озер з площею понад 1 га. Їх загальна площа сягає 3108 км² (1 % території країни). Більшість з них розташовані в північному льодовиковому поясі,

де вони займають понад 10 % площі поверхні. Широкими долинами річок цей озерний край поділяється на три частини: Поморське поозер'я, Мазурське поозер'я на схід від нижньої Вісли і Великопольське поозер'я. Найбільшими льодовиковими озерами є Снярдви (113,8 км²) та Мамри (104 км²) в Мазурії, а також Лебсько та Дравсько в Померанії. Гірськими озерами багаті Татри, зокрема озеро Морське Око. Найглибше озеро Польщі – Ганьча (понад 100 м глибиною) – розташоване в озерному краї Вігри (рис. 2.6) [27; 42]. Більшість озер з'єднують річки або канали. Серед туристів найбільш популярними є Серпневий і Ельблонгський канали. Справжній раєм для цінителів вітрильного спорту і катання на байдарках є Мазури. Найкрасивіший байдарковий маршрут Польщі проходить по річці Крутинь.

Гідрологічні ресурси Польщі є сприятливим фактором для розвитку оздоровчо-лікувального, пізнавального, розважального (річкові і морські круїзи та прогулянки), спортивного (сплави на байдарках, каное, човнах, каяках, катання на водних лижах, яхтах, катамаранах, вітрильниках, моточовнах, дайвінг, водне полювання, рибальство, рафтинг, водний каньйонінг), курортно-пляжного (нетривалий період влітку на Балтійському морі) тощо.

2.1.4. Бальнеологічні ресурси. Вся територія Польщі, особливо Карпати і Судети, багаті мінеральними водами (рис. 2.7). Також вони часто зустрічаються в Західному Помор'ї та кількох районах Польської низовини. Лікувальні мінеральні води використовуються передусім для бальнеотерапевтичних цілей (ванни, інгаляції, лікування питтям тощо) та розливу (Криниця-Здруй, Мушина, Північна-Здруй, Висова, Поляниця-Здруй, Бусько-Здруй) [40].

Основні типи мінеральних вод Польщі:

- термальні води – залягають на значній частині Польської низовини у великих водоймах регіонального значення (озеро Цехоцинек +38°C), у Карпатах та їх передгір'ях (Закопане), в Судетах, де зустрічаються невеликі або обмежені тектонічними зонами басейни (Підгалля, Льондек-Здруй, Теплице-Шльонське +44°C +90°C). В Судетах район Єленя Гура є найбільш перспективним для забору термальних вод. Крім того, термальні води є в Душниках-Здруе і Грабіні біля Немодлина, розташованих на схід від Судетських гір. Термальні

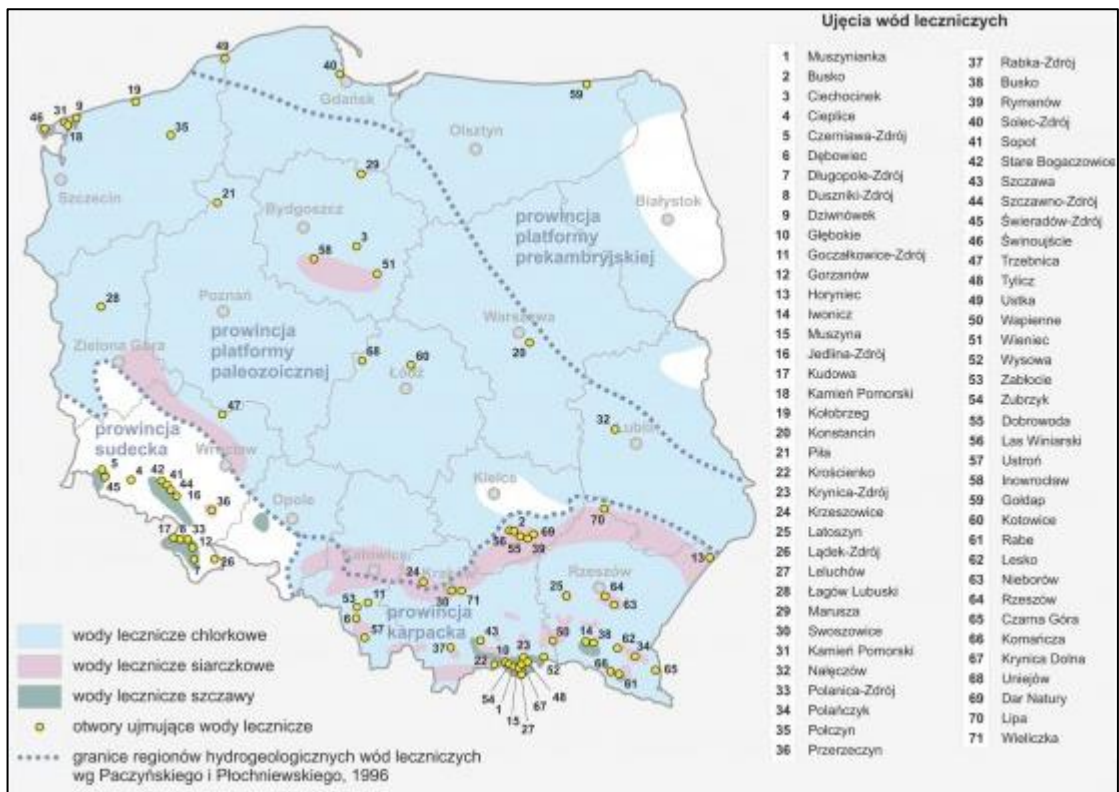

Рис. 2.7. Мінеральні води Польщі [40]

води використовують в рекреації (Підгалля, Унеюв, Мщонув, Познань), бальнеотерапії (Унеюв), для обігріву (Підгалля, Мщонув, Унеюв, Пижице, Старгард Щецінський). Найтепліші термальні води в Польщі знаходяться в Теплице-Шльонське (понад $+70^{\circ}\text{C}$) та Єлені Гурі ($+61,5^{\circ}\text{C}$). Найглибшими свердловинами, з яких видобувають термальні води, є Теплице-Шльонське (2002,5 м) та Хохолове (3200 м);

- радонові води – знайдені в Судетах та їх передгір'ї (Ковари, Свєрадув-Здруй, Льондек-Здруй);
- сульфідні води – виявлені на великій території Польщі, включаючи: басейн Ніди (Бусько-Здруй і Солец-Здруй), Судети та їх передгір'я (Судецьке-Пшежечин-Здруй), Краківсько-Ченстоховська височина (Кшешовіце), Карпати (Висова, Свошовіце), Великопольський озерний край (Венець-Здруй);
- вуглекислі води – зустрічаються на Люблінській височині (Наленчув), Підкарпатті (Криниця-Здруй, Північна-Здруй, Щавниця, Висова, Мушина, Івоніч-Здруй), Судетах та їх передгір'ї (Кудова-Здруй, Душнишки-Здруй, Щавно-Здруй);

- залізисті води – виявлені в Підкарпатті (Висова, Північна-Здруй) і Судетах (Душники-Здруй, Кудова-Здруй);
- розсоли – отримують з родовища Лапчиця в Малопольському воєводстві, в Куяві, регіоні Ленчиця у Великій Польщі та Західному Помор'ї, на великих глибинах у деяких районах Польської низовини: басейн Ніди (Бусько-Здруй), балтійське узбережжя (Устка, Колобжег, Свіноуйсьце), Мазовецька низовина (Констанцін Озерна), Великопольське поозер'я (Цехоцинек), Підкарпаття (Велічка, Рабка);
- йодисті води – знайдені на балтійському узбережжі (Устка, Дзівнув, Свіноуйсьце), в Підкарпатті (Щавниця, Рабка, Риманув-Здруй), басейні Ніди (Бусько-Здруй);
- бромові води – залягають на балтійському узбережжі (Устка, Полчин-Здруй, Камінь Поморський), у Підкарпатті (Рабка);
- борові води – виявлені в Підкарпатті (Щавниця), на балтійському узбережжі (Устка) [68].

Наявність мінеральних вод дозволила будувати здравниці, що спеціалізуються на лікуванні різних захворювань. Курорти поділяються на:

- Карпатські (Криниця-Здруй, Мушина, Полянчик, Щавниця, Висова тощо);
- Судетські (Кудова-Здруй, Поляниця-Здруй, Душники-Здруй, Льондек-Здруй та інші);
- приморські (наприклад, Колобжег, Устка, Полчин-Здруй, Криниця Морська);
- озерні (зокрема, Цехоцинек, Іновроцлав, Констанцін Озерна) (рис. 2.8).

2.1.5. Флористичні і фауністичні ресурси. За критерієм рослинної різноманітності Польща займає перше місце в Європі. Рослинність Польщі складається приблизно з 2250 видів насінних рослин, 630 мохів, 200 печіночників, 1,2 тис. лишайників і 1,5 тис. грибів. Більше однієї чверті території країни вкрито лісами (рис. 2.9-2.10). На півночі і сході країни збереглися великі лісові масиви, представлені зокрема Біловезькою пущею та Августівським пралісом. Польща лежить переважно у зоні мішаних лісів, проте на південному сході заходить

Рис. 2.8. Райони поширення мінеральних вод Польщі [68]

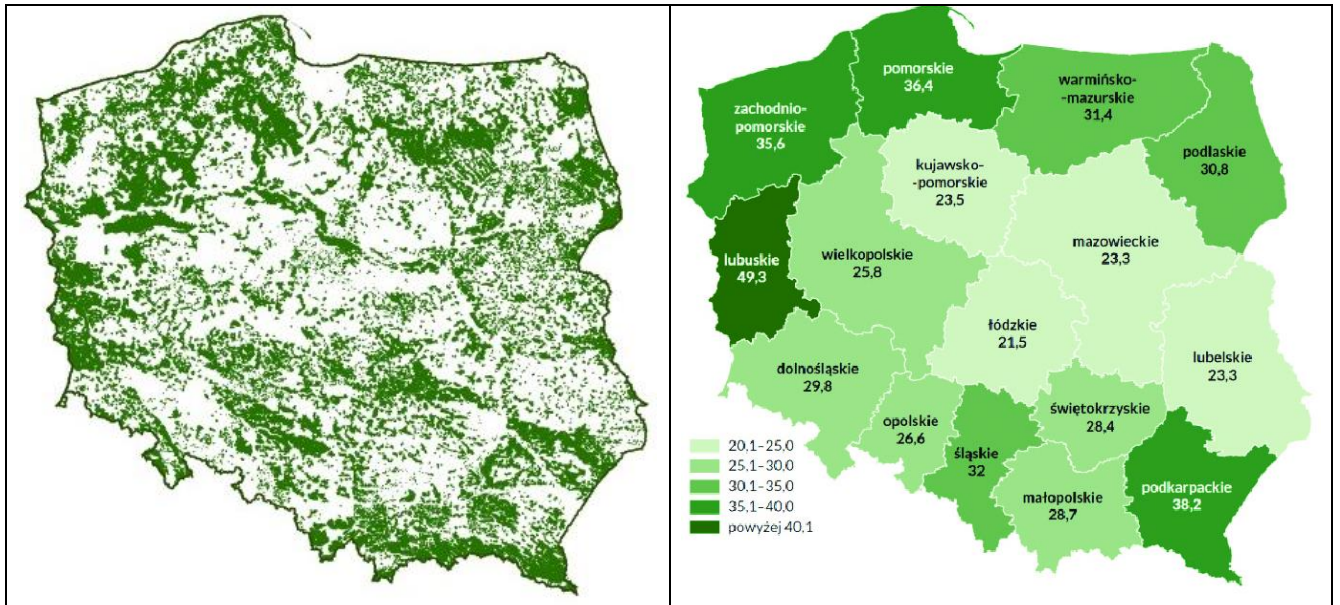

Рис. 2.9. Ліси Польщі [29]

Рис. 2.10. Лісистість Польщі [28]

фрагмент лісостепової зони, а на північному сході – частина східноєвропейської субтайги; на торф'яних болотах і горах росте тундрова рослинність, у долинах річок – заплавна рослинність. У горах спостерігається висотна пояси́сть. Ялицеві та букові ліси поступаються місцем ялиновим лісам, які, у свою чергу, переходять у субальпійську й альпійську рослинність. Вище після снігової лінії утворилися гірські льодовики.

Фауна хребетних налічує близько 400 видів, включаючи багато видів ссавців і понад 200 місцевих птахів. По лісах бродять олені, дикі свині, вовки, козулі; лось населяє хвойні ліси північного сходу; на півдні живуть степові

гризуни, в гірських лісах – дикі кішки і бурі ведмеді, а на найвищих рівнях – серна і бабак, у річках – бобри. Царем Біловезької пуші є зубр європейський. Серед птахів поширені глухарі, тетереви, куріпки. У водах Балтійського моря промишляють на тріску і салаку (рис. Б.2, додаток Б) [27; 42].

На основі флористичних і фауністичних ресурсів Польщі розвивається пізнавальний, зелений, екологічний, лікувально-оздоровчий, науково-освітній та ряд інших видів туризму.

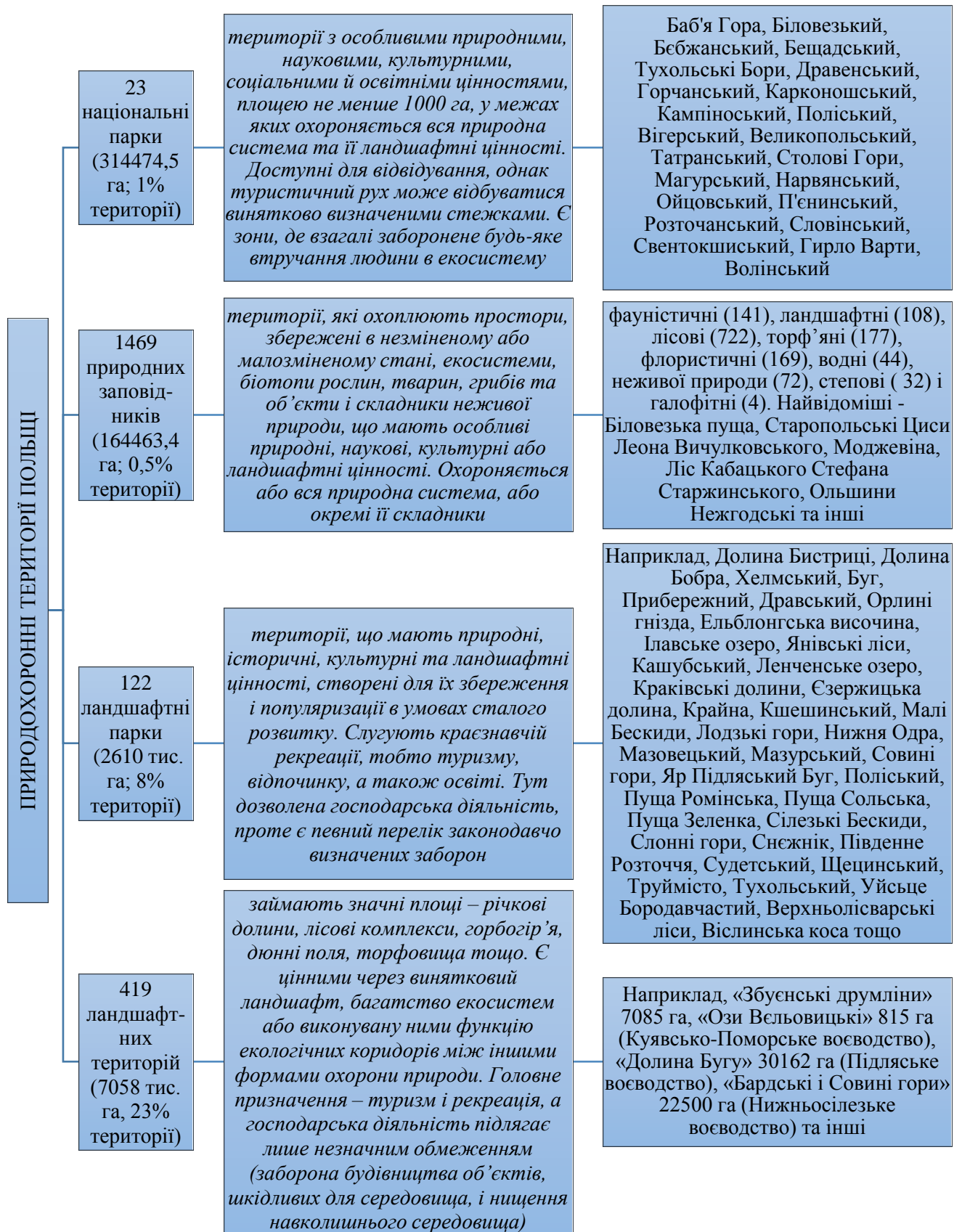
Отже, природні ТРР широко використовуються в туризмі. Відпочиваючі віддають перевагу горам, морському узбережжю з широкими піщаними пляжами, а також лісам, озерам, річкам. Найпопулярнішими напрямками є: Татри з найвищою вершиною Польщі (гора Риси) і знаменитою Орла Перч (старою стежкою в стилі віа феррата); Судети та головний судетський туристичний маршрут Свєрадув-Здруй – Пруднік (440 км); Карконоські, Столові, Совині та Бещадські гори; Біловезька пуша; Нижньосілезьке поле; ущелина річки Дунаєць у П'єнінах, Мазурське поозер'я тощо. Зараз у Польщі 45 міст отримали статус курортів. На їх території розташовано 200 санаторіїв і 55 лікарень. За географічним положенням виділяють такі курорти: приморські – 6 (13 % від загальної кількості оздоровниць Польщі), гірські – 8 (18 %), передгірні – 14 (31 %), низинні – 17 (38 %). З огляду на природні лікувальні ресурси, які знаходяться на території курорту, їх поділяють на грязьові – 5 (11 % від загальної кількості оздоровниць Польщі), лікувальні води та грязі – 7 (16 %), лікувальні води – 33 (73 %) [40]. Найвідоміші курорти Польщі представлені в табл. Б.2 (додаток Б).

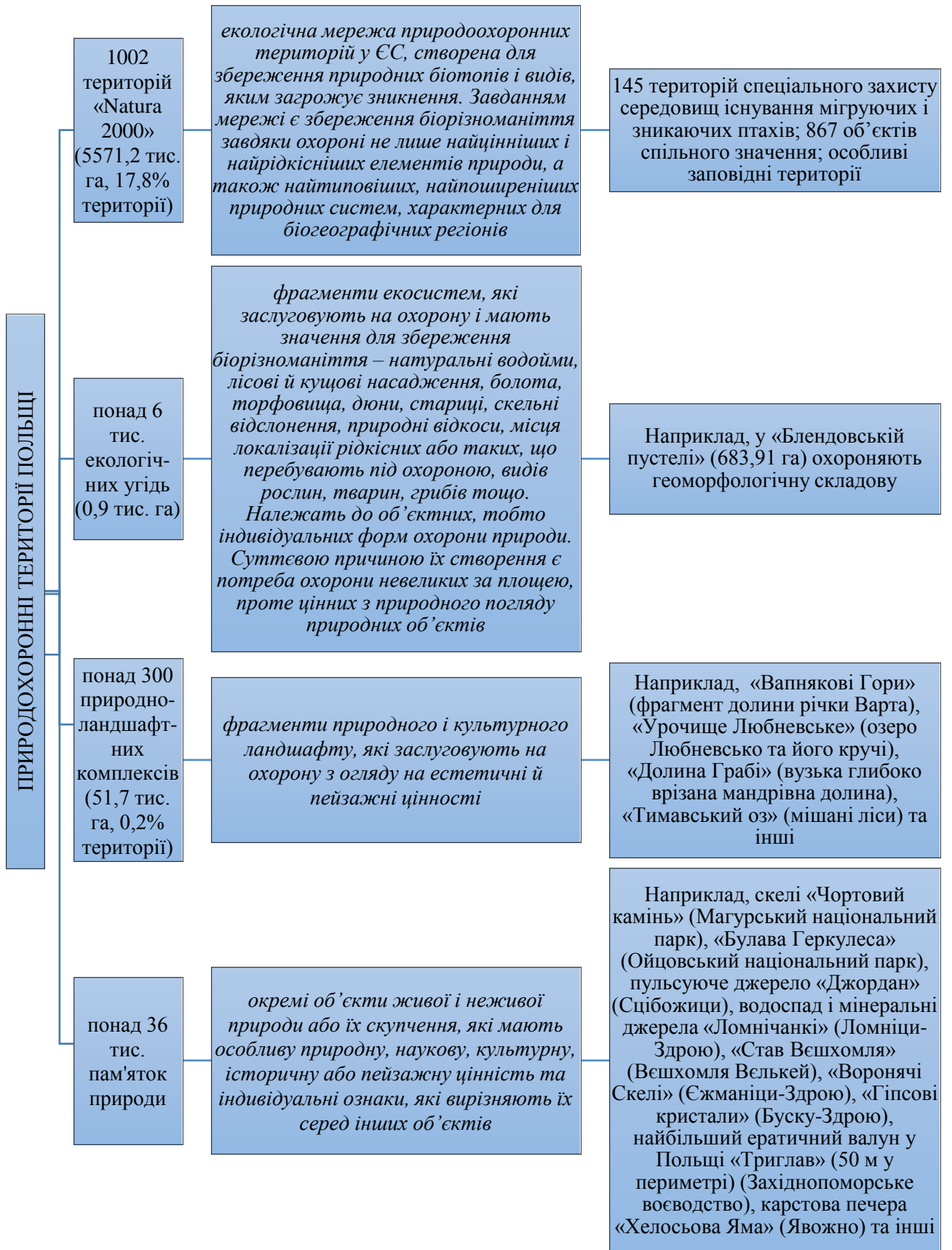
2.2. Природно-антропогенні ресурси

2.2.1. Загальна характеристика природоохоронних територій.

Природно-антропогенні туристсько-рекреаційні ресурси Польщі представлені різними об'єктами природно-заповідного фонду (ПЗФ). Польща серед інших європейських держав вважається лідером у галузі охорони довкілля. Так, на території країни нараховується 45636 об'єктів ПЗФ загальною площею понад 10,1 млн. га тобто 32,4 % усієї території (без територій «Natura 2000»). Всі

природоохоронні території Польщі поділяються на десять основних категорій – форм охорони природи (рис. 2.11-2.12).

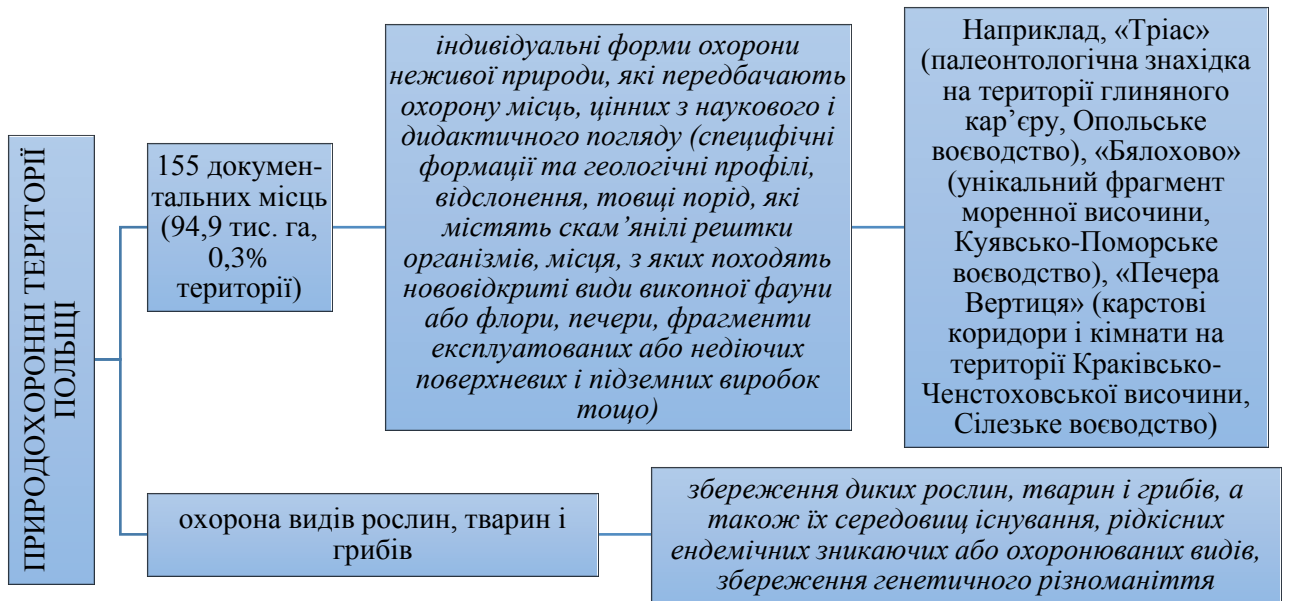

Рис. 2.11. Природоохоронні території Польщі (побудовано автором за [17; 25; 43; 52; 57])

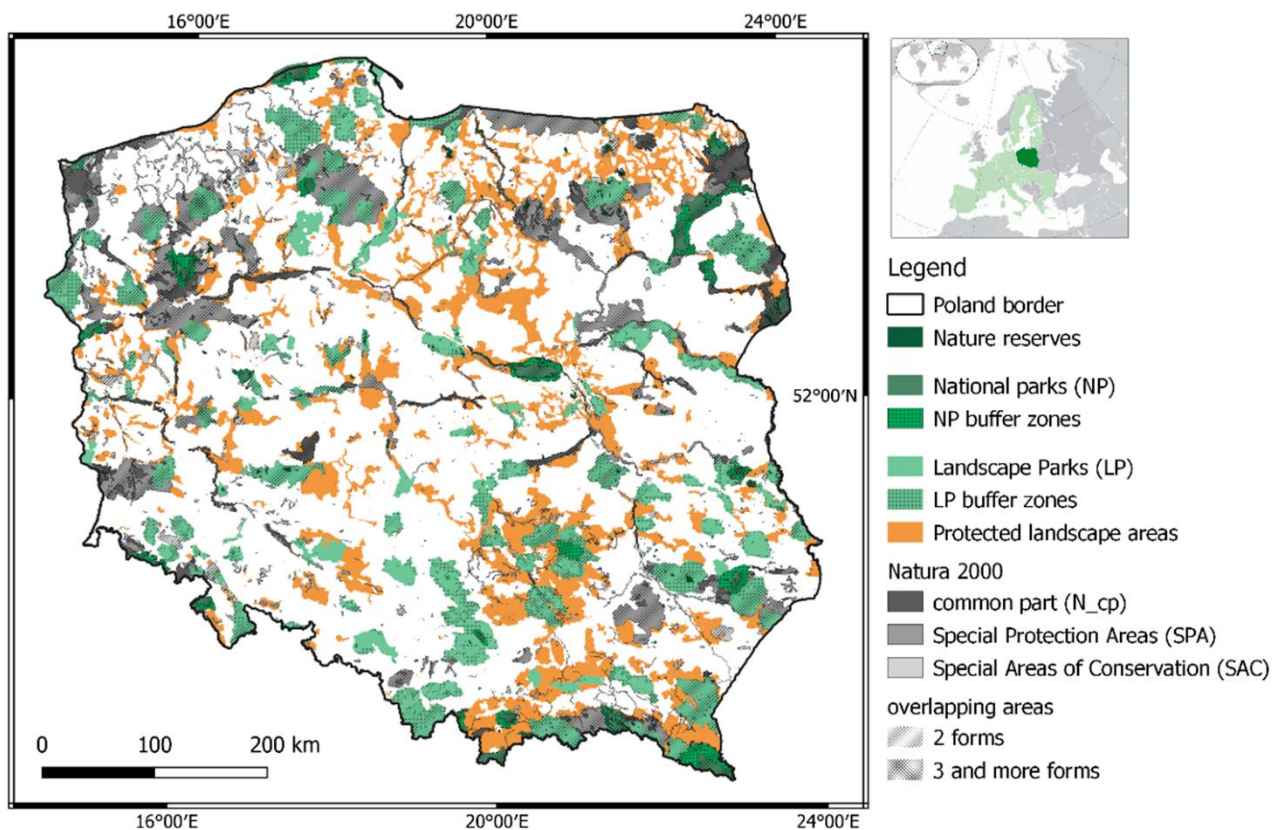

Рис. 2.12. Природоохоронні території Польщі [69]

Природоохоронні об'єкти по території Польщі розташовані нерівномірно. Так, найбільша кількість природних заповідників характерна для Мазовецького воєводства (185 заповідників), а найменша – для Опольського (35 заповідників). В

той же час, за площею заповідників лідує Вармінсько-Мазурське воєводство (312479 га), а на останньому місці – знову ж таки Опольське (8951 га) (рис. 2.13).

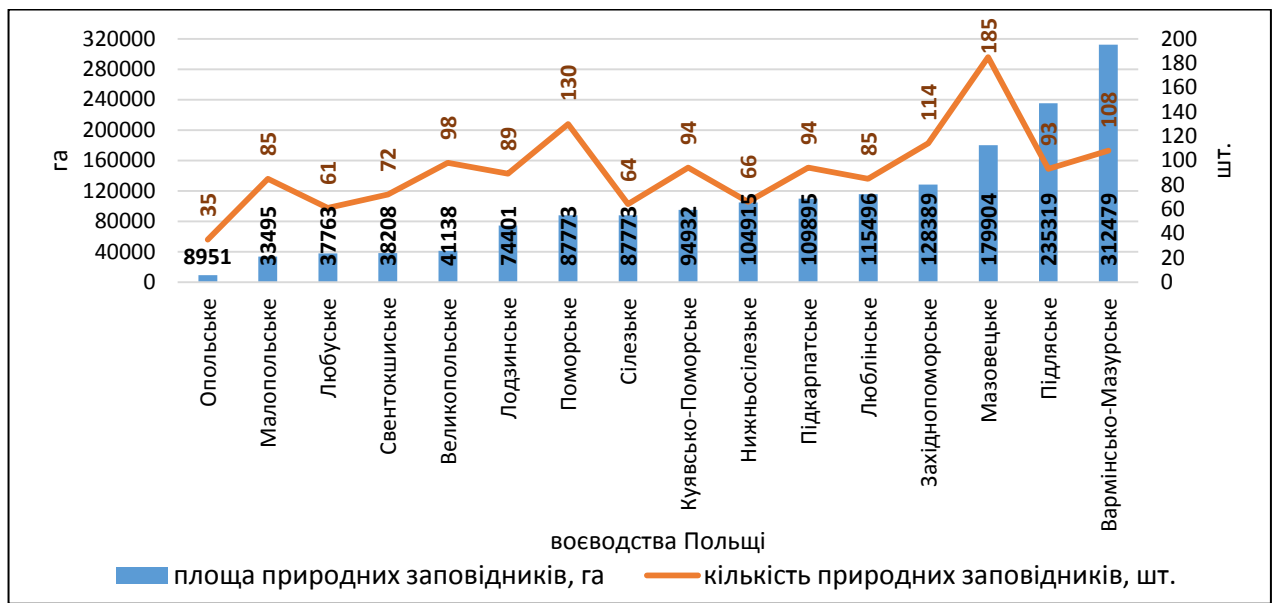

Рис. 2.13. Природні заповідники Польщі (побудовано автором за [70])

2.2.2. Національні парки. Для туристів найбільш привабливими є національні парки, які мають не тільки природоохоронне, а й туристсько-рекреаційне значення. Більше того, вони є головною складовою польської системи охорони природи, займаючи вищу позицію серед інших об'єктів ПЗФ. Всього їх нараховується 23 парки із загальною площею 3145 км² (близько 1 % території Польщі) (рис. 2.14, табл. 2.1). Дев'ять з них мають статус біосферних заповідників ЮНЕСКО: Баб'я Гора, Біловезький, Бещадський, Тухольські Бори, Кампіносський, Карконошський, Поліський, Словінський, Татранський. Першим і єдиним у Польщі природним об'єктом Світової спадщини є Біловезький національний парк. Найстарішим національним парком є Біловезький (1932 р.), наймолодшим – Гирло Варти (2001 р.), найбільшим – Бебжанський (592,23 км²), найменшим – Ойцовський (21,46 км²), найбільш відвідуваними – Татранський, Карконошський, Волінський, Великопольський, Кампіносський (рис. 2.15). Дев'ять національних парків є гірськими – Карконошський, Столові Гори, Свентокшиський, Горчанський, Татранський, Баб'я Гора, П'єнинський, Магурський, Бещадський (рис. Б.3, додаток Б). По території парків прокладено 37,413 км туристичних стежок. Всі польські національні парки є лісними (ліси займають в середньому понад 60 % їх території), окрім парків Гирло Варти і Нарвянського (1-3 %).

Щорічно парки відвідують близько 13 млн. туристів, в тому числі гірські національні парки – 8 млн. туристів (рис. 2.15) [15; 17; 22; 47].

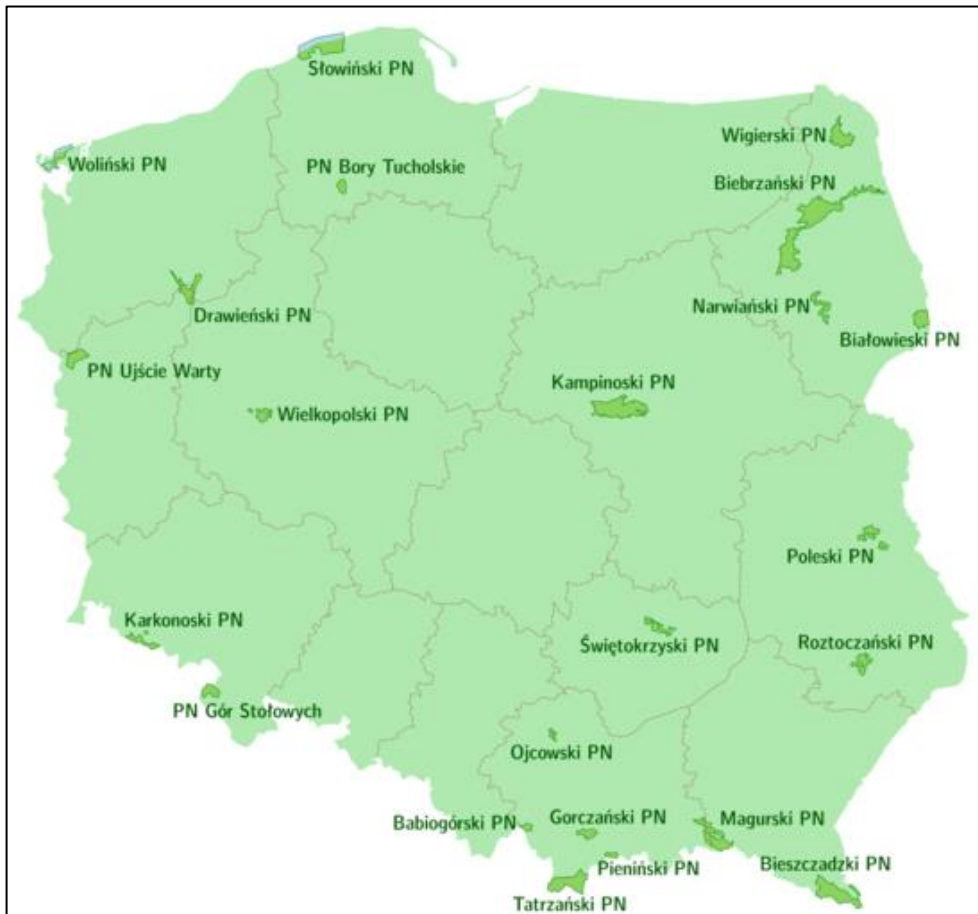

Рис. 2.14. Національні парки Польщі [48]

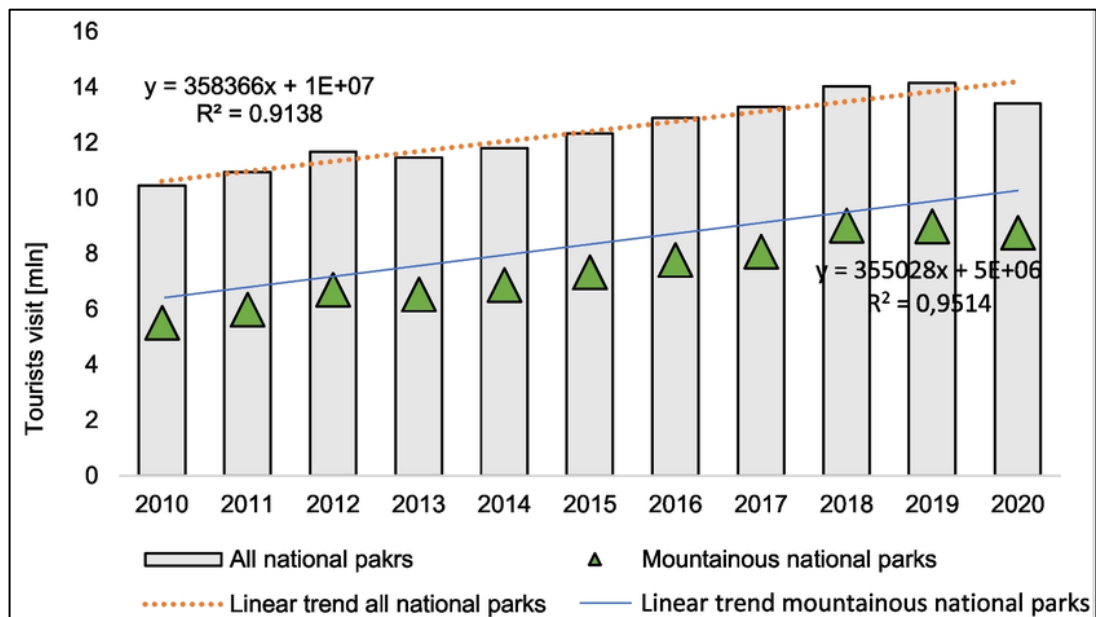

Рис. 2.15. Динаміка відвідуваності туристами національних парків Польщі в 2010-2020 рр., млн. осіб [22]

Таблиця 2.1

Національні парки Польщі (складено автором за [14-15; 45; 47])

Логотип	Назва	Дата створення	Площа (км ²)	Характеристика	Фотографія
	Баб'я Гора	1954	33,92	<p>Баб'я Гора (Babia Góra) – гірський масив на кордоні зі Словаччиною. Дяблак (Diablak 1725 м), що також називають Бабіною Горою, як і весь масив, є найвищою вершиною цієї частини Карпатських гір. Звідси відкривається чудовий вид на околиці. Парк відомий віковими лісами, високими гірськими кряжами Живецьких Бескидів, кришталевим повітрям. Для туристів прокладено 11 маршрутів улітку, три – для катання на лижах узимку.</p> <p>Символом парку є рідкісна рослина – Okrzyn Jeleni.</p>	
	Біловезький	1932	105,02	<p>Перший національний парк у Польщі. Найбільшою гордістю парку є зубри. Цей вид ссавців майже вимер кілька десятиліть тому, а зараз почувається дуже добре: популяція зубрів складає близько 500 тварин, які проживають в останньому природному лісі Європейської низовини. Всі ці зубри є нащадками 12-и тварин, що жили в зоопарках, оскільки останній зубр, який жив на волі в Біловезькій пущі, загинув ще в 1919 році. В парку споруджені спеціальні помости, щоб туристи, які приїжджають сюди подивитися на царів пущі, не вступали на їх територію. Екскурсії по парку проводяться тільки з провідником і тільки по визначених маршрутах. Одним з найвідоміших є «Шлях Королівських Дубів».</p> <p>Стара Біловезька пуща є самою дикою і не займаною людиною лісовою територією в Європі. Зайнята змішаними дубово-грабовими лісами, заливними луками і заплавами, на сухих ділянках – сосновими, ялиновими і змішаними борами. Флора представлена понад тисячу видами хвойних рослин, фауна – більше 12 тисячами видами тварин. Парк є справжнім грибним царством (понад 3 тисячі видів грибів).</p> <p>Символом парку є зубр.</p> <p>Пущею можна мандрувати пішки, за допомогою запряженого кінями фіакру або по вузькоколійній залізниці. По території парку прокладено три пішохідних маршрути (21 км), два велосипедних шляхи (14 км) та одна навчальна стежка. Працює найсучасніший у країні Природничий музей.</p>	

	Бєбжанський	1993	592,23	<p>Найбільший польський національний парк. Розташований у північно-східній частині країни та охороняє долину річки Бєбжа (Biebrza), яку населяє 270 видів болотних птахів. Є перлиною водно-болотних угідь, одним з найбільших болотних комплексів, з найбільшими покладами торфу не тільки в Польщі, а й у всій Центральній Європі. Парк включено до Рамсарського списку водно-болотних угідь міжнародного значення. По його території прокладено 18 пішохідних маршрутів, три маршрути для байдарок, три велосипедні траси та вісім пізнавальних стежок (загальною довжиною 900 км). Серед них найбільшою популярністю користуються веломаршрут «Підляська лелєча траса» і байдарковий похід по річці Бєбжа. На численних оглядових вежах туристи спостерігають за місцевою фауною і займаються фотополуванням.</p> <p>Парк надає туристам величезну кількість пропозицій, представлених фотосафарі, пригодами в кам'яному віці, екстремальними болотами та торф'яницями, подорожами до бобрів, зимовими перегонами на собаках тощо.</p> <p>На території парку розташовано багато старовинних сіл та замків. Бурштиновий замок пропонує оглянути колекцію давньої зброї, відчути себе справжнім лицарем та послухати безліч легенд.</p> <p>Символом парку є йорж.</p>	
	Бєщадський	1973	292,02	<p>Головною визначною пам'яткою цього парку є ландшафт Західних Карпат. Ліси займають близько 80 % території Бєщад. Парк є місцем проживання багатьох видів тварин, таких як рись, дика кішка, бурий ведмідь, вовк, зубр, олень, ескулапова змія тощо. Територія парку малозаселена, завдяки чому тварини себе вільно почувають. Бєщаді відомі красивими луками у верхній частині гір – полонинами. Їх можна підкоряти різними способами – і верхи на конях (у селищі Волосатому працює конезавод, який пропонує різноманітні послуги кінного туризму), і пішими прогулянками зі спеціальними кийками (скандинавська хода). По території парку прокладено 142 км туристичних шляхів. Символом парку є рись.</p> <p>На штучному Солінському озері, яке називають столицею гірського вітрильного спорту Польщі, розташовані численні бази водного відпочинку. У Полянчику розташований найбільший у Бєщадах санаторно-курортний комплекс, де лікують нервову, дихальну і травну</p>	

				<p>системи. Парк «Зоряні Бещади» відомий серед любителів астрономії та зірок. У Безмеховій і Веремени працюють планеродроми, завдяки яким здійснюються повітряні польоти планерами, параглайдерами і парапентами.</p> <p>Курсує вузькоколійна залізниця, на яку, за бажанням, здійснюються ковбойські напади, що дозволяє відчутти неприборканий клімат Дикого Заходу.</p> <p>У лісництві Мучне знаходиться один з найцікавіших туристичних об'єктів регіону – хутір зубрів. Туристи спостерігають за зубрами на спеціально обладнаних оглядових майданчиках.</p>	
	Тухольські Бори	1996	47,98	<p>Розташований на північному заході, в 50-и км від Гданьска. Займає частину найбільшого в Польщі соснового лісу з неповторним та дуже корисним для здоров'я мікрокліматом. У лісах збереглися могутні сосни, багатовікові дуби, столітні буки. Багато дивовижних лісничих будиночків. В парку є більше 20-и льодовикових озер (зокрема, Вдзидзе та Хажиковське) і річка Брда. На березі озера Пишне утворився єдиний лісовий цвинтар у Польщі, де поховані тухольські лісники. Символом парку є глухар.</p> <p>Розвинений туризм, пов'язаний з різноманітними ремеслами, збором грибів і ягід, велосипедні і піші прогулянки, сплави по річці Брда та озерах на каное, каяках, човнах, вітрильниках тощо. В парку розташований найбільший у Польщі акведук, побудований у XIX ст., що з'єднує два водні шляхи – Черську Стругу та канал Брди. На території археологічного заповіднику «кам'яні круги» можна побачити могильник I ст., деякі могили якого обкладені кам'яними кругами діаметром близько 30 м. Хойниця відома костелами в стилі бароко, численними монастирями та кріпосними стінами зі сторожовими вежами навколо Старого міста.</p>	
	Дравенський	1990	113,91	<p>Займає околиці міста Дравно. Понад 80 % території парку вкрито лісами. Однією з найбільших туристичних атракцій є сплав на каное по річці Дравна, який дозволяє побачити заплавні луки, піщані пляжі та мальовничі ліси. Красиві озера, що розташовані в лісі, є частиною типового для цього регіону льодовикового ландшафту, для охорони якого і був створений парк. Символом парку є видра. В околицях Дравна є багато природних об'єктів, овіяних легендами, зокрема «Д'ябельський Камінь», «Д'ябельський Яр», камінь «Виджий Глаз» або</p>	

				<p>«Дзевічий» тощо.</p> <p>Серед туристів популярні велосипедні поїздки по вузьким і звивистим дорогам, спеціально прокладеним повз незайманих пагорбів і невеликих озер, не порушуючи їх гармонію. Є кінні маршрути вздовж берегів лісових озер з дуже мінералізованою водою, катання на собачих упряжках. Відпочиваючі збирають гриби, приймають участь у різноманітних змаганнях та конкурсах, турнірах зі стрільби тощо. Набувають популярності піші прогулянки (так звана скандинавська хода), геокешинг – туристична гра, під час якої одні гравці шукають схови, створені іншими гравцями.</p>	
	Горчанський	1981	70,30	<p>Парк охоплює основну частину Горчанських гір (Gorce mountains) на півдні Польщі. Його населяють багато видів тварин, зокрема рисі, вовки та ведмеді, жаби та рідкісні карпатські тритони. Це ідеальне місце для любителів природи, оскільки парк поступається популярністю іншим національним паркам у гірській частині Польщі. Символом парку є саламандра.</p> <p>Територія парку пронизана численними потоками, джерелами, невеличкими річками, які впадають у Дунаєць та Раб'є. Воду цих річок використовують відомі курорти в Рабці-Здрою та Щав'є.</p> <p>На полонинах туристи можуть поласувати свіжою бринзою та справжнім осципком (тутешнім гуральським сиром, виробленим з овечого молока). Прокладені цікаві маршрути, траси для верхової їзди, навчальні маршрути тощо.</p> <p>Сакральна архітектура Горців представлена дерев'яними костелами у готичному стилі.</p>	
	Столові Гори	1993	63,39	<p>Столові гори (Stołowe Mountains або Table Mountains) – гірський масив на кордоні Польщі з Чехією. Унікальні утворення пісковика створювалися ерозійними процесами протягом мільйонів років. Деякі з них утворюють лабіринти, як-от лабіринт Бліді Скелі (Błędne Skały), що є популярним туристичним місцем. Цікавим скупченням скель відома вершина Щелінец Вельки (Szczeliniec Wielki, 919 м, скельне містечко). Оригінальний рельєф парку утворюють кам'яні плоскогір'я, які розчленовують глибокі ущелини, скельні залишки, рощелини. Символом парку є вершина Szczeliniec Wielki. З рослинності переважають ялинові і букові ліси, реліктові болотяні рослини на торф'яниках.</p>	

				<p>По території парку прокладено 11 туристичних маршрутів (понад 100 км), велосипедні доріжки (5 км), різноманітні навчальні маршрути. Особливою популярністю користується маршрут «Дорога ста поворотів» («Szosa Stu Zakrętów»). Багато історичних пам'яток, замків тощо.</p>	
	Кампінський	1959	385,44	<p>Другий за величиною національний парк Польщі, розташований неподалік від Варшави. Є єдиним у Європі та другим у світі, розташованим близько до столиці держави. Ландшафт парку представлений двома протилежними елементами: скупченням дюн з високими соснами та болотами й порослими низькою вільхою торф'яниками між дюнами. Понад 70 % території парку зайнято лісами, переважно свіжими сосновими борами. Якщо пощастить, то можна зустріти лося, рись або бобра. Ідеально підходить для одноденної екскурсії зі столиці Польщі. Є польські історичні кладовища. Символом парку є лось.</p> <p>Туристи можуть відвідати музей парку, помандрувати численними туристичними шляхами (понад 350 км) та чотирма навчальними маршрутами – пішки, на конях, велосипедом (200 км велишляхів) або на лижах.</p> <p>Положення поблизу Варшави обумовило участь місцевості в багатьох історичних та воєнних подіях, через що парк багатий місцями національної пам'яті, архітектурними та культурно-історичними пам'ятками.</p>	
	Карконошський	1959	55,76	<p>Гірський національний парк, розташований на кордоні з Чехією. Різноманітні ландшафти парку представлені групами скель, скельними розламами, гірськими озерами, численними потоками та джерелами. Найвідомішими і найвідвідуванішими є скелі Пелегрими, Слонечнік, Три Свинки та Конське Лби, льодовикові озера Малий та Велький Стави, Снежне Котли, водоспади Шклярка та Каменчик (Szklarka and Kamieńczyk). Снежка (Śnieżka) – найвища вершина Судет – домінує в ландшафті. Більша частина парку (70 % території) зайнята лісами, частково охоронюваними. Місцевості вище лісів представлені субальпійськими та альпійськими природними поясами, які повністю під охороною. Символом праку є дзвіночок і тирлич.</p> <p>На схилі гори Хойнік збереглися залишки замку XIV ст., з вежі якого відкриваються захоплюючі краєвиди на Карконошський хребет та</p>	

				<p>Єленогурську впадину. Туристи мають можливість відвідувати щорічні середньовічні виставки, слухати старовинну музику, споглядати або приймати участь у лицарських поєдинках. Біля підніжжя гори Хойнік розташований Музей Карконошського парку.</p> <p>На території парку розташований Теплиць-Здрою – відомий курорт з гарячими сірчаними водами.</p> <p>Популярним є підземний туристичний маршрут у шахтах в Коварах, які були прокладені валлонськими шахтарями. В «лабіринті урану» можна побачити єдину в своєму роді «Скарбницю валлонів» - мінерали та дорогоцінні камені з колекції Судецького Братерства. Прямо в підземних коридорах працює музей, колекції якого демонструють шахтарські традиції, історію валлонів, їх знаряддя праці та таємні знаки.</p>	
	Магурський	1995	194,39	<p>Розташований в Підкарпатському (90 %) і Малопольському (10 %) воєводствах. Цікаві скельні утворення парку є результатом ерозії вапняку. Парк займає територію між Східними та Західними Карпатами (пасмо Низькі Бескиди). 95 % території парку – це ліси, переважно буккові, зі зкупченнями тису. Символом парку є орел.</p> <p>В парку збереглися цікаві етнографічні та історичні пам'ятки, зокрема залишки городища в Бжезовей, залишки середньовічної кам'яної фортеці (XIV-XV ст.).</p> <p>Частиною культурно-історичної спадщини цього краю є дерев'яні церкви. Найвідомішими і найціннішими з них є православні церкви в Квятоні, Овчарах, Бартному і Котані; костели в Сенковій (всесвітня спадщина ЮНЕСКО) і Шимбарку. В Шимбарку варто також відвідати ренесансну, оборонну садибу роду Гладишів.</p> <p>Туристи подорожують по містечку Бубрка та Музею нафтової і газової промисловості імені Лукасевича, старовинному місту Беч, Етнографічному Парк-музею народного будівництва в Саноку тощо.</p>	
	Нарвянський	1996	73,50	<p>Розташований на північному сході Польщі, у Підляському воєводстві. Охороняє річку Нарев (Narew) та її водно-болотні угіддя, через що неофіційно називається «Польською Амазонією». Найважливіша природна цінність парку представлена унікальною системою річок, що перетинаються між собою та знову розходяться («анастомозуюча» річка). Певну частину року в парку з'являються території, недоступні для людини, але з ідеальними умовами для птахів</p>	

				<p>і комах. Тут багато видів птахів. Символом парку є болотний лунь.</p> <p>Серед туристів популярні сплави на човнах «пихувках» та каяках численними водними маршрутами, які показують парк «зсередини»; піші прогулянки по дерев'яним кладкам та стежкам (загальною протяжністю 191 км); велосипедні прогулянки (загальною протяжністю 350 км).</p>	
	Ойцовський	1956	21,46	<p>Розташований недалеко від Кракова на Краківсько-Ченстоховській височині в долині річки Прондник і Сонсповській долині. Ландшафт представлений ярами, внутрішніми долинами, ущелинами, уступами і пагорбами, що утворюють незвичайне поєднання білих вапнякових скель казкових форм з буйною зеленню. Дуже характерні утворення пісковика. Деякі з них, наприклад «Геркулесова Булава» (Mazuga Herkulesa або Hercules' Club), «Голка Діатоми», мають цікаві форми. На території парку виявлено понад 400 печер, що робить його привабливим для спелеотуризму. Найбільшими печерами є Локетка, Темна (Ciemna), Сонсповська, Біла, Краківська, Розбишацька (Zbójecka). Велика частина парку зайнята лісами, головним чином, мішаними. Символом парку є кажан.</p> <p>Однією з визначних туристичних пам'яток є залишки замку в Ойцові (Ojców), побудованого в середні віки польським королем Казимиром Великим на честь батька, Владислава Локетка, який колись тут переховувався. Спочатку місцевість називали «Батько біля скелі» («Ociec u Skały»), потім – Оец (Ociec), а згодом – Ойцов (Ojców).</p> <p>Туристи можуть подорожувати п'ятьма пішохідними маршрутами загальною довжиною 30 км, чотирма навчальними маршрутами, а також на велосипеді та на конях.</p>	
	П'єнинський	1932	23,46	<p>Розташований на кордоні зі Словаччиною (Малопольське воєводство). Охоплює частину П'єнинських гір (Pieniny Mountains). Характерні оголені, майже вертикальні обривисті скелі та круті схили. Найвідоміша вершина – Три Корони (Trzy Korony 982 м), яка є символом парку. Річка Дунаєць з її мальовничим каньоном – найкраще місце в Польщі для рафтингу. Флора представлена змішаними буково-ялицевими лісами, а на хребтах і уступах скель – реліктовими сосновими лісочками.</p>	

	Поліський	1990	97,62	<p>Розташований на Ленчицько-Влодавському поозер'ї (Łęczysko-Włodawskie Pojezierzy, Люблінське Полісся). Ландшафт парку часто нагадує тундру і лісотундру та складається з боліт, торфовищ, невеликих ставків і лук. Місцева флора більш характерна для клімату Північного Сибіру, що робить парк цікавим утворенням у цій частині Європи. Це природне середовище існування рідкісного виду рептилій – болотної черепахи. На торф'яниках ростуть рідкісні рослини, релікти післяльодовикової епохи. Чотири мілководних озера є місцем гніздування водоплавних птахів. Парк включено до Рамсарського списку водно-болотних угідь міжнародного значення. Символом парку є журавель.</p> <p>Для туристів прокладено п'ять природничих стежок (109 км, з яких 34 км – по парку, решта – по околицям), які мають всю необхідну туристичну та освітню інфраструктуру, зокрема обладнані накриттями, дерев'яними кладками (на болотах), місцями для стоянок та вогнищів, паркінгами, навчальними зупинками з інформаційно-дидактичними таблицями тощо. На територію парку заходять декілька ділянок велосипедних стежок.</p>	
	Розточанський	1974	84,83	<p>Розташований у східній частині Польщі (Любельське воєводство), займає 96 % лісів, що робить його найлісистішим парком у Польщі. Охороняє природу Розточчя – горбистого пасма з цікавими ландшафтами. На емблемі парку зображений польський коник, адже на території парку знаходиться центр розведення цього виду. Польські коники – нащадки диких коней тарпанів.</p> <p>На території парку працює Едукаційно-Музейний осередок, який проводить вистави, подорожі, фільми про природу, доклади, дидактичні заняття. Туристи мають змогу подорожувати п'ятьма туристичними маршрутами (центральним, краєзнавчим, партизанським, розточанським і прогулянковим шляхом по околицям парку) та дев'ятьма природознавчими едукативними стежками, а також велосипедною трасою до Флоріанки.</p>	
	Словінський	1967	186,18	<p>Розташований на березі Балтійського моря, охороняє унікальні в Європі ліси, прибережні озера (Лебсько, Гардно та Ямно) і ділянку рухомих піщаних дюн. Місцями дюни оголюють ліси, які були засипані піском («мертві ліси»). Дюни надзвичайно високі (до 42 м). Парк славиться поєднанням золотих пісків рухомих дюн, пінистих вод моря,</p>	

				<p>зелених лісів і блакитних чаш озер. Флора поєднує рослини піщаних пляжів і дюн, боліт і озер, соснові ліси приморських районів. Парк включено до Рамсарського списку водно-болотних угідь міжнародного значення. Символом парку є чайка.</p> <p>Туристичні пам'ятки парку включають відвідування сторожової вежі на пагорбі Ровокол (Rowokół hill), круїз на кораблі по озеру Лебсько, відвідування сільського музею під відкритим небом у селі Клюкі та військового району ракетної установки Другої світової війни.</p>	
	Свенто-кшиський	1950	76,26	<p>Свентокшиські гори (Świętokrzyskie Mountains) – найстаріші гори Польщі, утворені зі скель епохи палеозою. Парк охороняє гірський масив Лисогори з вершиною Лисиця (612 м). Гори є не дуже високими, але їх варто побачити, переважно через дуже мальовничі кам'яні траси. Гора Лисиця відома своїми курумами на схилах (так званими «кам'яними річками») – рухливими скупченнями жорстви (щербенисто-брилового матеріалу). Схили Лисогорів вкриті смереками, буками й модринами. Спочатку охоронна територія була створена саме через місцезростання модрини (<i>Larix Polonica</i>). У парку росте одне з найвищих дерев у Польщі – 270-річна ялиця (51 м). Символом парку є олень.</p> <p>Лиса Гора (Łysa Góra) була священним місцем у доісторичні часи Польщі, і за деякими легендами тут проводилися відьомські шабаші. Парк також відомий Природничим музеєм на горі Святий Хрест та Бенедиктинським монастирем (XII ст.). Територію парку перетинають шість туристичних трас.</p>	
	Татранський	1954	211,64	<p>Парк розташований у Малопольському воєводстві. Він охороняє територію найвищих гір у Польщі з найтипівшим альпійським ландшафтом – гірський масив Татр з найвищою вершиною Риси (2499 м). Є дуже популярним серед туристів (щорічно його відвідує близько 3 млн. відвідувачів). Наймальовничіші ландшафти в Польщі утворюють граніти, осадові гірські породи, обривисті вершини і стрімкі скелі, котловани льодовикового періоду, печери, озера, водоспади і барвисті долини з гірськими потоками. До висоти 1,5 км переважають ялинові ліси, вище – гірська сосна, високогірні трави і гірські луки, з висоти 2,3 км – скелясті гірські вершини. Територія є місцем проживання багатьох ендемічних видів рослин і тварин, таких як татранська серна і татранський бабак. Символом парку є серна.</p>	

	Гирло Варти	2001	80,38	<p>Створений у долині передльодовикового потоку й охоплює широкі затони, де річка Варта зливається з річкою Одер (Любуське воєводство). В ландшафті переважають відкриті луги, пересічна густа мережа каналів, стародавні русла річок і зарості верби, є унікальні підмоклі ділянки. Це територія, де мешкає неймовірна кількість видів птахів, у тому числі 26 зникаючих. Для деяких з них парк є найважливішою територією гніздування в Польщі. Парк включено до Рамсарського списку водно-болотних угідь міжнародного значення. Символом парку є гусь-гуменник.</p>	
	Великопольський	1957	75,84	<p>Розташований за 15 км від Познані. Створений для охорони природи Великопольського поозер'я. Парк характеризуються всіма характерними елементами ландшафту післяльодовикової епохи: височинами, ринвами, озерами, валунами. Переважають соснові та змішані ліси. Чудовим туристичним напрямком для походів або велосипедних прогулянок є Горецьке озеро (Góreckie lake) – надзвичайно мальовниче місце, особливо через залишки неоготичного замку на острові. У цьому парку переважають численні види птахів, як гніздових, так і мігруючих; живуть також дикі кабани та борсуки. Символом парку є руда сова.</p> <p>Для туристів прокладено сім пішохідних туристичних стежок.</p>	
	Вігерський	1989	150,86	<p>Розташований на північному сході країни (Сувальщина), в гирлі річки Чорна Ганьча. В парку розташовано 42 льодовикових озера різної форми, у тому числі озеро Ганьча (Hańcza), яке є найглибшим озером у Польщі. Озеро Вігри (2187 га) має обривисті круті береги та є популярним серед байдарочників. Озера з'єднує між собою система річок. Парк також відомий невеликими лісовими озерами серед боліт, оточених торфовищами. Крім того ця територія містить частину Августівського пралісу (Augustowska Primeval Forest). Тут ростуть 22 види орхіїв, багато з них мають гарні квіти. Флора представлена в основному сосновими і смерековими лісами, а також рослинами, характерними для торфовищ, лугів і водоймищ. Символом парку є бобер.</p>	

	Волінський	1960	109,37	<p>Розташований на найбільшому острові Польщі – Волін (Wolin Island), західну частину якого охороняє (Західнопоморське воєводство). Має унікальні ландшафти, представлені пісками, болотами й торфовищами, кліфами, водними каналами, озерами. Майже вся територія парку зайнята лісами. Включає не тільки суходіл, а й морські прибережні води, архіпелаг та Щецинську затоку. Характерні круті берегові обриви. Висота скелястого берега становить 95 м, що є найвищою скелею в Польщі. У межах парку є виставковий вольєр з європейськими бізонами (European Bison Showcase Enclosure), який є визначною туристичною пам'яткою. Волінський національний парк – це важливе місце як для місцевих, так і для мігруючих птахів. Тут можна зустріти таких хижих птахів, як орлан-білохвіст (символ парку) та грубоногий яструб.</p> <p>Для туристів пропонується Освітньо-музейний центр, чотири оглядові пункти (найпопулярніші «Gosań» і «Kawcza Góra»), а також туристичні маршрути і навчальні шляхи (загальна довжина понад 50 км).</p>	
---	------------	------	--------	---	---

На природоохоронних територіях Польщі стрімко розвивається пізнавальний, зелений, екологічний, сільський, лікувально-оздоровчий, бальнеологічний, науково-освітній, спортивний, гастрономічний, спелеотуризм та ряд інших видів туризму. Збір грибів і ягід, фотополювання і фотосафари, геокешінг, пішохідні, кінні, велосипедні, річкові та озерні прогулянки, поїздки вузькоколійної залізницею, катання на лижах та собачих упряжках, сплав на байдарках, човнах, каное, вітрильниках, каяках, подорожі до бобрів і зубрів, зимові перегони на собаках, екстремальні походи по болотах і торф'яниках, повітряні польоти планерами, параглайдерами і парашетами, численні екскурсії, дихання чистим гірським або лісовим повітрям, лікування мінеральними водами і грязями, спуски у печери і шахти, ознайомлення з місцевими ремеслами, відвідування музеїв, вистав, виставок, можливість поласувати свіжою бринзою та справжнім осципком, участь у різноманітних змаганнях та конкурсах, лицарських турнірах зі стрільби та багато інших туристичних пропозицій приваблюють мільйони туристів щорічно.

2.3. Культурно-історичні ресурси

Серед культурно-історичних ТРР Польщі найбільш привабливими є замки і палаци, музеї, об'єкти культурної спадщини тощо. Культурно-історичні ТРР є чинником розвитку пізнавального, розважального, науково-освітнього, подієвого та деяких інших видів туризму.

2.3.1. Замки і палаци. На території Польщі нараховується понад 500 замків і 2,5 тисячі палаців, які є частиною історичної спадщини країни. Незалежно від того, збережені чи відреставровані, замки та палаци сьогодні повні життя. Вони є домівками для музеїв та/або освітніх центрів, місцями проведення культурних, ділових, освітньо-наукових, розважальних та інших заходів або заходів на відкритому повітрі. Так, мисливський палаці Радзівілів – місце проведення концертів Шопенівського фестивалю, а старовинна оранжерея Станішова, колишня резиденція князів Ройсс є художньою галереєю, де виставляються молоді митці. Деякі замки та палаци були перетворені на розкішні готелі зі спа-центрами. А ресторани в них переносять відвідувачів у часи мисливських забав і

пишних бенкетів польської шляхти. Польські замки зберегли лицарську культуру, проводять турніри, шоу старовинних танців та костюмовані бали. Їх території використовуються як декорації для багатьох художніх і документальних фільмів. Багато з них мають конюшні і навіть кінні заводи, що приваблює любителів кінного спорту. Винні погребі запрошують усіх бажаючих на дегустацію. Так, у винному погребі замку Чоха проводяться дегустації медовухи. Підвальні приміщення, підземні тунелі і лабіринти доступні для відвідування прихильників екстремального туризму.

Замки і палаци часто оточені розкішними парками, французькими чи англійськими садами, з романтичними чи відверто казковими альтанками та павільйонами. Це ідеальне місце для велосипедних прогулянок, тривалих прогулянок і прогулянок у кареті чи на конях. Любителі активного відпочинку можуть грати в пейнтбол, кататися з мотузкової гірки тощо. Унікальною атракцією замку в Курозвенках є стадо з понад 80 американських буйволів, якими можна помилуватися з салону карети «сафарі-буйволи». Є багато історій, пов'язаних з ними, – деякі є фактами, інші просто легендами. Шукачі скарбів повинні відвідати замок Ксязь – найбільшу фортецю в Дольному Шльонську, де захований потяг із краденим золотом, або замок Недзіца, який ховає родинний скарб інків, привезений з Іспанії. Любителям привидів варто відвідати замки в Чечинах або Недзіці. Руїни найбільшого замку Кшижтопор в Уязді розкажуть вам історію падіння долі. Взимку в замку Клічків організують катання на санях з палаючими смолоскипами, а після них – чудовим каміном [23]. Нижче представлені найбільш відомі та популярні замки і палаци Польщі (рис. 2.16, табл. Б.3 в додатку Б).

2.3.2. Музеї. У 2020 році в Польщі було 932 музеї (включаючи філії), з яких 70,1 % належали державному сектору. Серед усіх музеїв 76,0 % знаходилось у містах. Більшість музеїв та їхніх філій розташовані в Мазовецькому, Малопольському та Поморському воєводствах (143, 101 та 90 музеїв відповідно) (рис. 2.17, табл. 2.2). В 2020 році кількість відвідувачів склала 16,6 млн. осіб, що на 58,7 % менше, ніж у попередньому році. Найбільш популярними музеями є мистецькі та історичні (табл. 2.3, рис. 2.18). Разом обидва типи музеїв відвідали 10.1 млн. осіб [41].

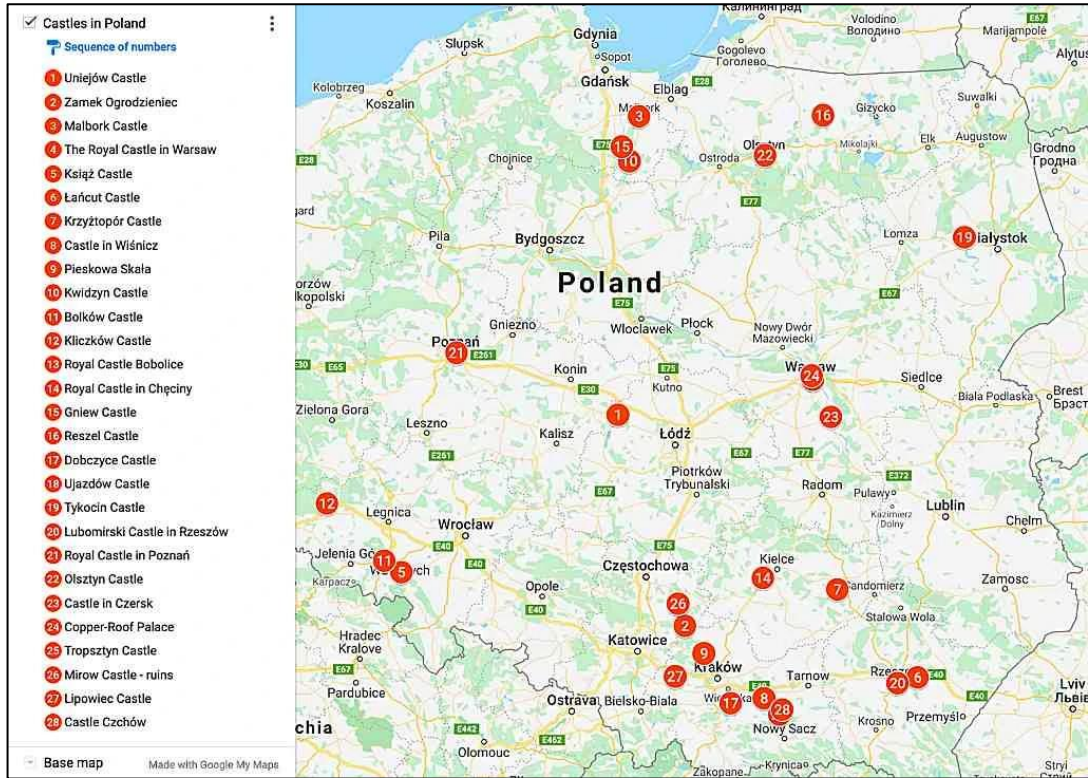

Рис. 2.16. Замки і палаци Польщі [61]

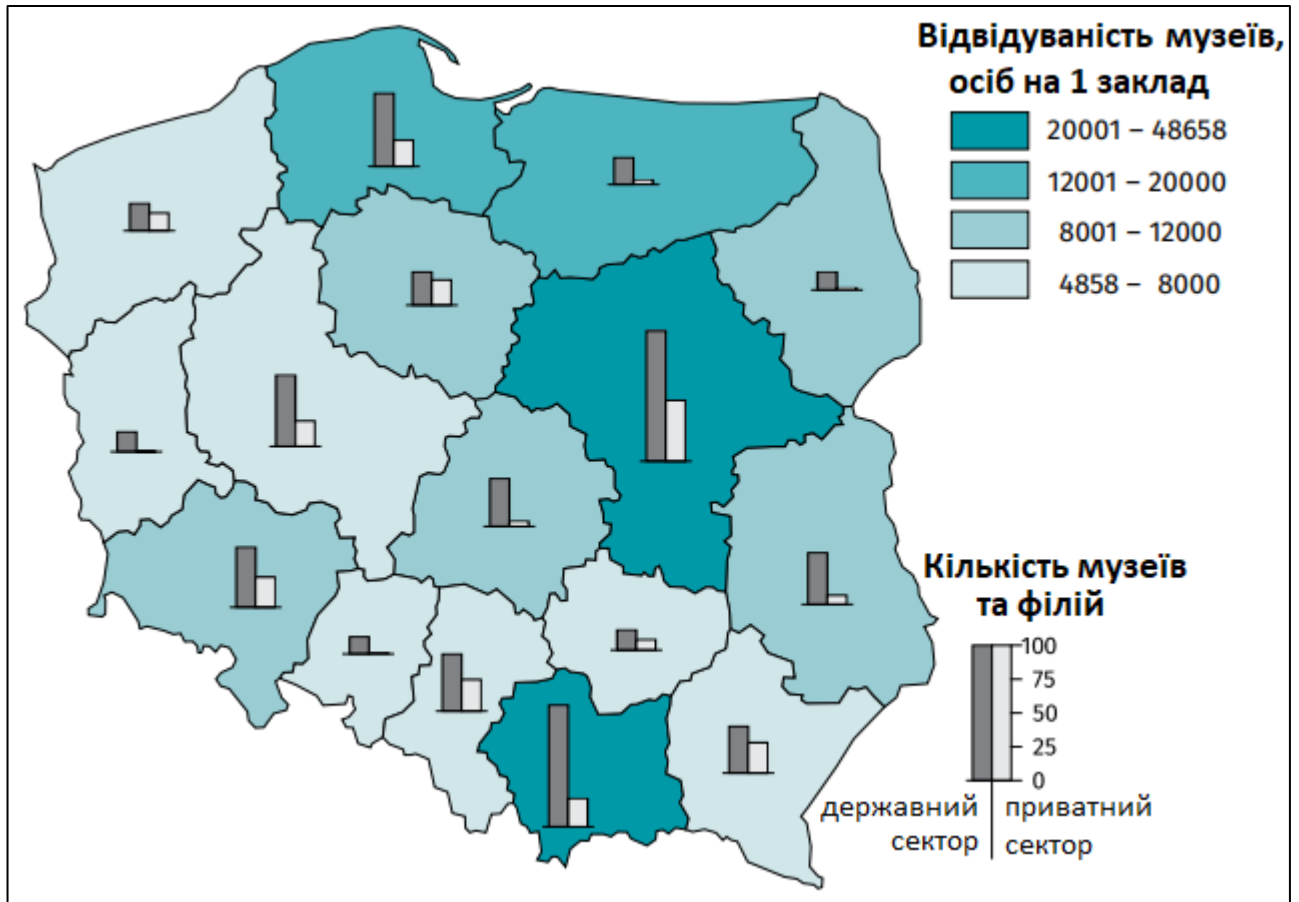

Рис. 2.17. Музеї та музейні філії Польщі за формою власності та відвідувачами у 2020 році [41]

Музеї Польщі за воєводствами [41]

Воєводства	Кількість музеїв і філій, закладів	Музейні експозиції, тис. об'єктів	Тимчасові виставки	Кількість відвідувачів, осіб
Польща	932	19381,8	3000	16628,6
Нижньосілезьке	69	3103,0	295	721,0
Куявсько-Поморське	48	1072,6	155	522,9
Люблінське	57	1239,5	186	562,6
Любуське	17	322,8	74	107,6
Лодзинське	41	876,7	216	361,1
Малопольське	101	3114,4	319	3259,7
Мазовецьке	143	3043,3	504	6958,1
Опольське	18	253,2	77	95,9
Підкарпатське	61	695,0	195	465,6
Підляське	21	389,8	58	188,2
Поморське	90	768,5	201	1650,8
Сілезьке	83	2375,0	277	450,6
Свентокшиське	30	293,7	76	204,5
Вармінсько-Мазурське	30	246,4	84	369,0
Великопольське	86	1236,5	218	417,8
Західнопоморське	37	351,3	65	293,2

Музеї Польщі з найбільшою відвідуваністю, 2020 рік [41]

№ з/п	Назва музею (укр. / пол.)	Кількість відвідувачів, осіб
1	Національний музей «Королівські Лазенки» у Варшаві / Muzeum Łazienki Królewskie w Warszawieab	4023417
2	Музей палацу короля Яна III у Вілянові. Резиденція Вілянув – Пам'ятник слави короля Яна III / Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie	1334234
3	Вавельський королівський замок та Державні художні колекції (Краків) / Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztukia	635290
4	Музей краківських соляних копалень у Велічці / Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka	582782
5	Державний музей Аушвіц-Біркенау в Освенцімі / Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu	502060
6	Національний музей у Варшаві / Muzeum Narodowe w Warszawiea	420614
7	Музей «Замок у Мальборку» / Muzeum Zamkowe w Malborkua	352170
8	Королівський замок у Варшаві – музей / Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum	337451
9	Краківський історичний музей / Muzeum Historyczne Miasta Krakowaa	333973
10	Національний музей у Кракові / Muzeum Narodowe w Krakowie	264258
11	Гданський Музей II Світової війни / Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku	243883
12	Музей муніципального будівництва у Кракові / Muzeum Inżynierii Miejskieja	230834
13	Національний морський музей у Гданську / Narodowe Muzeum Morskie w Gdańskua	203085
14	Торунський краєзнавчий музей / Muzeum Okręgowe w Toruniu	196720
15	Музейний замковий комплекс у Недзиці / Muzeum Zespół Zamkowy w Niedzicy	169665

16	Музей Гданська / Muzeum Gdańska	162037
17	Музей Варшавського повстання / Muzeum Powstania Warszawskiego	151334
18	Вроцлавський національний музей / Muzeum Narodowe we Wrocławiu	144897
19	Познанський національний музей / Muzeum Narodowe w Poznaniu	141270
20	Люблінський історичний музей / Muzeum Historyczne w Lublinie	129500
21	Музей історії польських євреїв Полін / Muzeum Historii Żydów Polskich Polin	120308
22	Державний музей у Майданеку (Люблін) / Państwowe Muzeum na Majdanku	106083
23	Археологічний музей в Біскупіні / Muzeum Archeologiczne w Biskupinie	103893
24	Музей народної архітектури в Сяноці / Muzeum Budownictwa Ludowego	97083
25	Підляський музей у Білостоці / Muzeum Podlaskie w Białymstoku	93942
26	Штутгофський музей у Штуттово. Німецький нацистський концентраційний табір I / Muzeum Stutthof w Sztutowie. Niemiecki Nazistowski Obóz Koncentracyjny I	91429
27	Музей Фридеріка Шопена у Варшаві / Muzeum Fryderyka Chopina w Warszawie	87592
28	Музей берегової оборони Асоціації «Друзі Хелю» / Muzeum Obrony Wybrzeża Stowarzyszenia „Przyjaciele Helu”	85355
29	Люблінський національний музей / Muzeum Narodowe w Lublinie	84162
30	Музей Замойських у Козлувці / Muzeum Zamoyskich w Kozłowie	82777

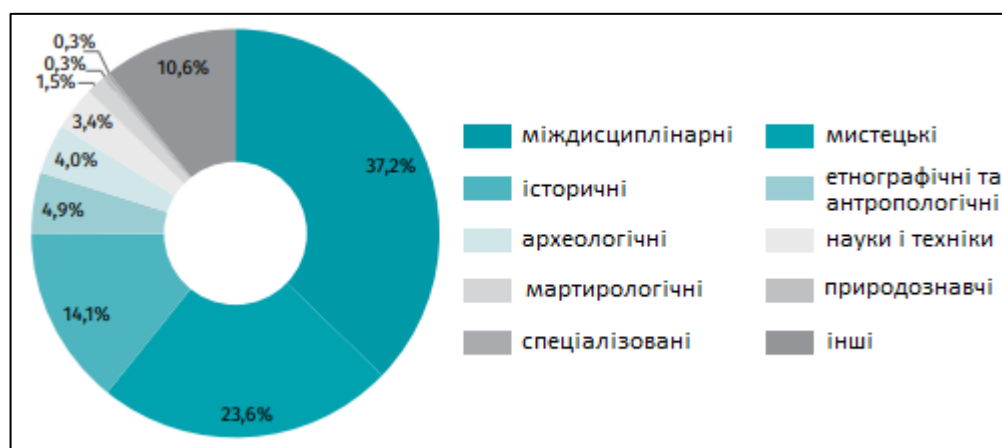

Рис. 2.18. Відвідувачі музеїв та музейних виставок за видами музеїв у 2020 році [41]

Обмеження діяльності музеїв через пандемічну ситуацію у 2020 році вплинули на їх діяльність – музеї представили 2445 постійних експозицій та організували 3000 тимчасових виставок (у тому числі 41 виставка за кордоном). Порівняно з 2019 роком кількість тимчасових виставок у країні скоротилася на 40,0 %, а постійних – на 8,7 % [41].

У 2020 році зареєстровано діяльність 345 парамузейних закладів (зоопарків, ботанічних садів, заповідників, планетаріїв, центрів науки і техніки тощо), які зібрали 4584,8 тис. експонатів (без зразків природи, представлених у ботанічних

садах). Більшість парамузейних закладів (67 %) належали до державного сектору. Парамузейні підрозділи підготували 548 постійних експозицій, 761 тимчасову виставку та 8 виставок за кордоном. Всього виставки в країні відвідали 9 млн. осіб. Найбільший інтерес у відвідувачів викликали зоопарки (4,5 млн. осіб), у тому числі зоопарки у Вроцлаві (1,4 млн. осіб) та Варшаві (0,7 млн. осіб). Великою популярністю користувалися зоологічні сади Поморського воєводства, які у 2020 році відвідало 0,7 млн. осіб [41].

2.3.3. Культурна спадщина. В 2020 році на території Польщі нараховувалося 77996 нерухомих пам'яток культурної спадщини (табл. 2.4). Найбільша кількість нерухомих пам'яток розташована в наступних воєводствах: Нижньосілезькому (8889 пам'яток, що становить 11 % від усього фонду), Великопольському (7879 пам'яток – 10 %), Мазовецькому (7874 пам'ятки – 10 %), Вармінсько-Мазурському (6412 пам'яток – 8 %) і Малопольському (6220 пам'яток – 8 %); разом вони охоплюють близько половини (47 %) усіх нерухомих пам'яток. У повітовому розрізі особливо висока концентрація нерухомих пам'яток спостерігається у великих містах: Варшава (2312), Краків (1908), Вроцлав (1132), Гданськ (860), Познань (720), Лодзь (672), Перемишль (608) та Ольштин (535), а також у повітах Ольштинському (1036), Клодзькому (745), Новосольському (677), Познанському (610), Ниському (591), Жарському (570), Кентшинському (537), Краківському (532), Ярославському (519) і Бжеському (503). Найбільша щільність пам'яток спостерігається на заході та півдні країни, що відображає, з одного боку, інтенсивність первісної історичної забудови та її довговічність, а з іншого боку, рівень військових втрат (рис. 2.19) [41].

Таблиця 2.4

Нерухома культурна спадщина Польщі, 2020 рік [41]

Воєводства	Культурна спадщина		
	кількість пам'яток	% від загальної кількості	щільність на 100 км ²
Польща	77996	100,0	24,9
Нижньосілезьке	8889	11,4	44,6
Куявсько-Поморське	3579	4,6	19,9
Люблінське	4304	5,5	17,1
Любуське	4629	5,9	33,1
Лодзинське	2937	3,8	16,1
Малопольське	6220	8,0	41,0
Мазовецьке	7874	10,1	22,1

Опольське	3352	4,3	35,6
Підкарпатське	5212	6,7	29,2
Підляське	2417	3,1	12,0
Поморське	3680	4,7	20,1
Сілезьке	4390	5,6	35,6
Свентокшиське	1940	2,5	16,6
Вармінсько-Мазурське	6412	8,2	26,5
Великопольське	7879	10,1	26,4
Західнопоморське	4282	5,5	18,7

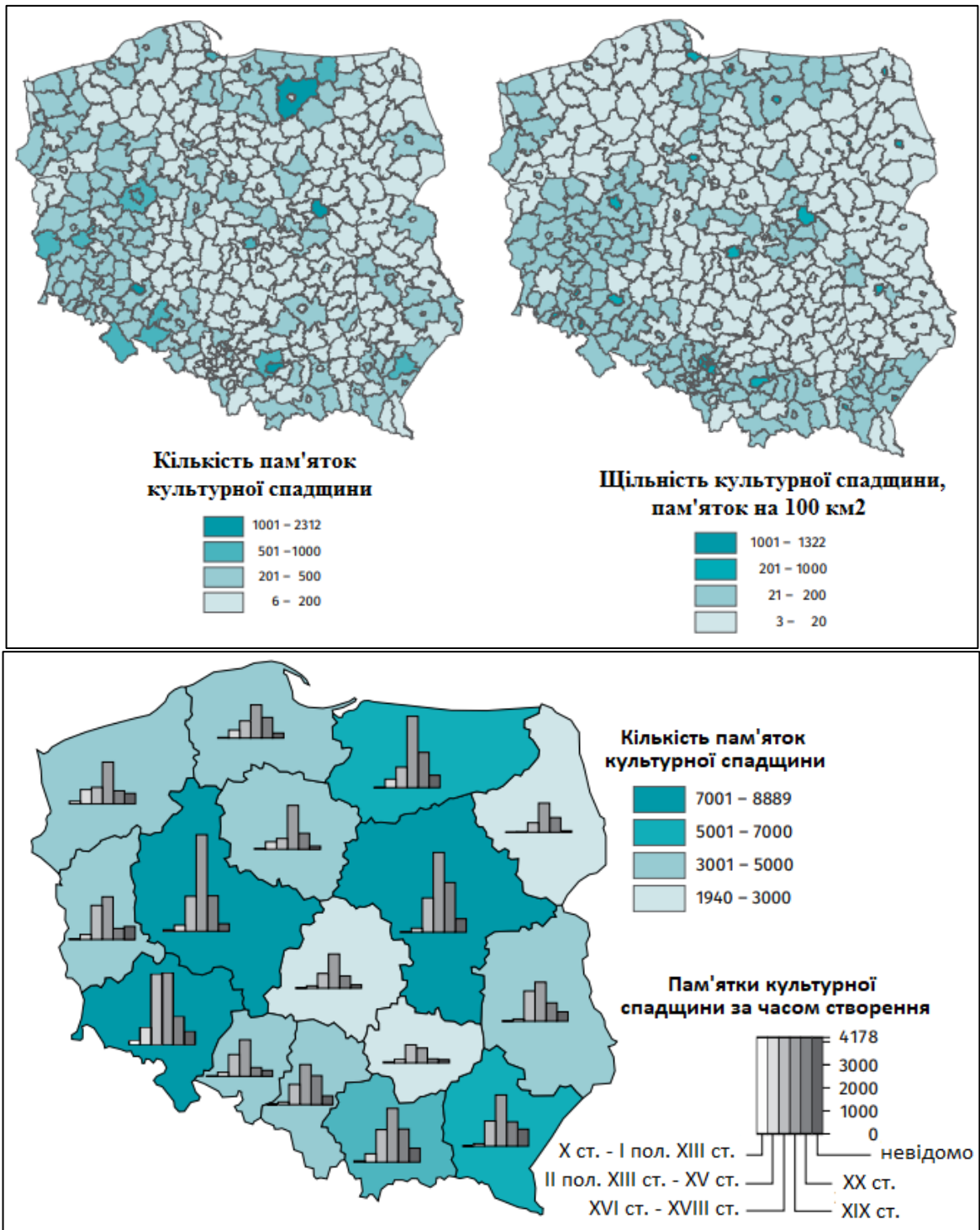

Рис. 2.19. Нерухома культурна спадщина Польщі, 2020 рік [41]

Серед нерухомих пам'яток культурної спадщини найбільшу частку займають пам'ятки архітектури (59051 пам'яток або 75,7 % від їх загальної кількості) (рис. 2.20). Всі інші пам'ятки (18945 пам'яток або 24,3 % від їх загальної кількості) – це площинні пам'ятки місцевості (рис. 2.21) [41].

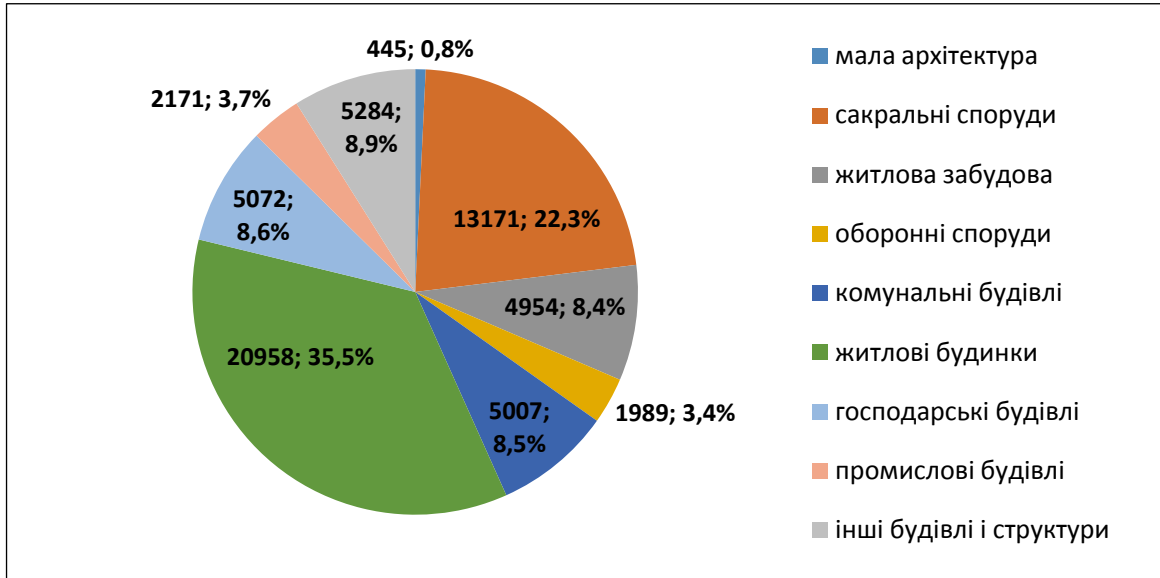

Рис. 2.20. Пам'ятки архітектури Польщі, 2020 рік (побудовано автором за [41])

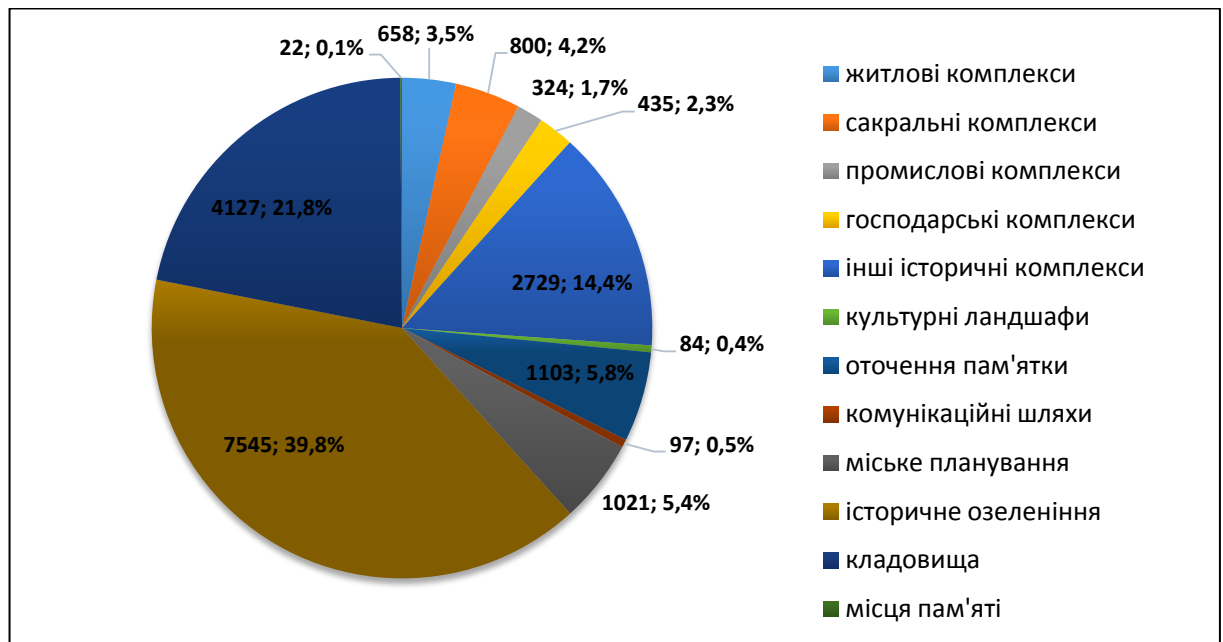

Рис. 2.21. Площинні пам'ятки місцевості Польщі, 2020 рік (побудовано автором за [41])

Крім нерухомих пам'яток охороняються також рухомі пам'ятки. Станом на 2020 рік у Польщі нараховувалося 268915 таких пам'яток. Найбільша багатими ними західні та південно-східна Польща. Більшість рухомих пам'яток знаходиться в Підкарпатському (53202) та Нижньосілезькому (41817) воєводствах (рис. 2.22).

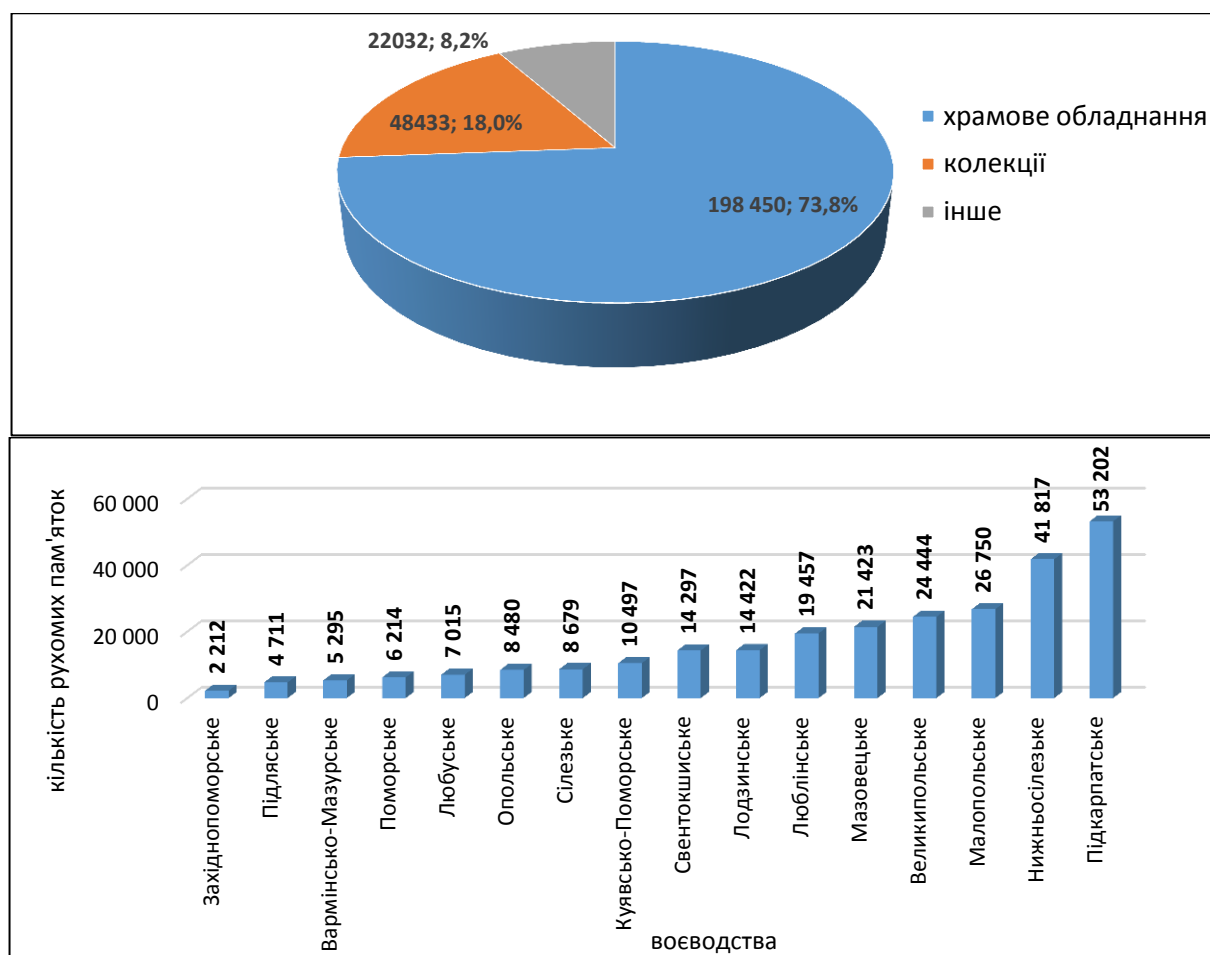

Рис. 2.22. Рухома культурна спадщина Польщі, 2020 рік
(побудовано автором за [41])

Третю групу пам'яток культурної спадщини складають археологічні. На території Польщі нараховується 7806 таких пам'яток (25 пам'яток на 1000 км²). Найбільше їх розташовано в Нижньосілезькому (1480 – 19,0 % від загального обсягу), Опольському (1267 – 16,2 %) і Великопольському (680 – 8,7%) воєводствах, а серед повітів – у Глубчицькому (326), Стшелінському (216), Краківському (175), Зомбковицькому (152), Намисловському (139), Воловському (134), Ниському (128), Вроцлавському (126), Косціанському (123) і Прудницькому (122) повітах (табл. 2.5, рис. 2.23) [41].

Таблиця 2.5

Археологічні пам'ятки Польщі, 2020 рік [41]

Воєводства	Археологічні пам'ятки		
	кількість пам'яток	% від загальної кількості	щільність на 100 км ²
Польща	7806	100,0	2,5
Нижньосілезьке	1480	19,0	7,4
Куявсько-Поморське	193	2,5	1,1

Продовження табл. 2.5

Люблінське	181	2,3	0,7
Любуське	548	7,0	3,9
Лодзинське	143	1,8	0,8
Малопольське	488	6,3	3,2
Мазовецьке	407	5,2	1,1
Опольське	1267	16,2	13,5
Підкарпатське	479	6,1	2,7
Підляське	268	3,4	1,3
Поморське	562	7,2	3,1
Сілезьке	243	3,1	2,0
Свентокшиське	210	2,7	1,8
Вармінсько-Мазурське	286	3,7	1,2
Великопольське	680	8,7	2,3
Західнопоморське	371	4,8	1,6

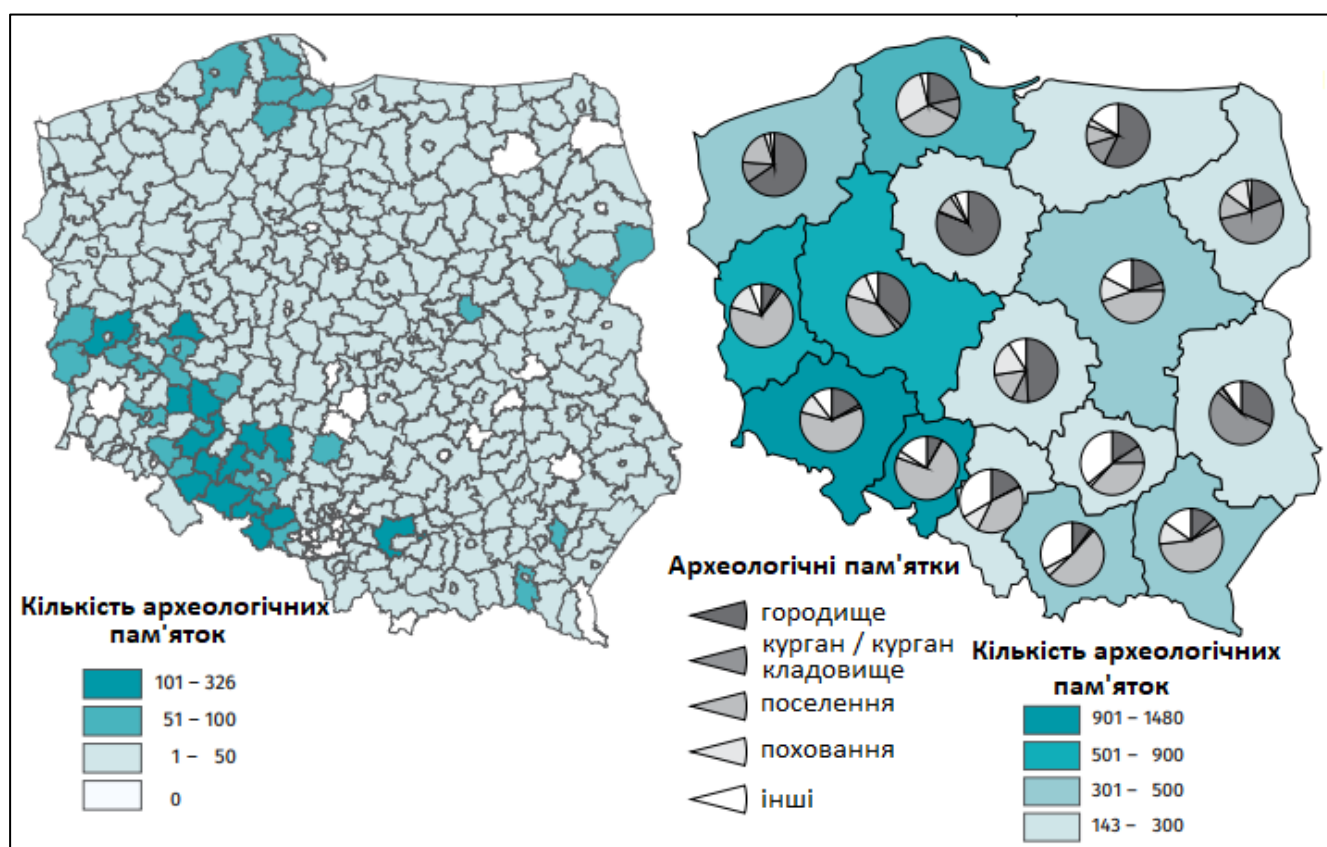

Рис. 2.23. Археологічні пам'ятки Польщі, 2020 рік [41]

2.4. Об'єкти ЮНЕСКО в Польщі

Станом на 2023 рік до світового списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО занесено 1157 об'єктів, 17 із них знаходяться в Польщі (рис. 2.24, табл. 2.6). 15 об'єктів включено до списку згідно культурних критеріїв (в тому числі три з них – це шедеври людського генія: Зала Століття у Вроцлаві; Парк

Мускау/Парк Мужаковський у місті Ленкниця; Рудник з видобутку свинцевих, срібних і цинкових руд із системою водовідливу в Тарновських Горах), а два об'єкти – згідно природних критеріїв (Біловезька пуца – природний феномен виняткової краси та естетичної важливості; Стародавні та первісні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи). Перші польські об'єкти до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО увійшли в 1978 році (Історичний центр Кракова та Королівські соляні шахти у Величці і Бохні); останні – в 2019 році (Кшемьонки Опатовські, доісторичні крем'яні копальні та неолітичні поселення) та в 2021 році (Стародавні та первісні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи). Чотири об'єкти є транснаціональними: Біловезька пуца (Польща і Білорусь), Дерев'яні Церкви Карпатського регіону (Польща і Україна), Парк Мускау/Парк Мужаковський (Польща і Німеччина), Стародавні та первісні букові ліси Карпат (18 країн Європи) [19].

- 1 – Історичний центр Кракова
- 2 – Королівські соляні шахти у Величці і Бохні
- 3 – Аушвіц-Біркенау – Нацистський концентраційний та винищувальний табір (1940-1945)
- 4 – Біловезька пуца
- 5 – Історичний центр Варшави
- 6 – Старе місто Замостя
- 7 – Замок Тевтонського ордену в місті Мальборк
- 7 – Середньовічне місто Торуня
- 9 – Кальварія-Зебжидовська: монастирський архітектурно-ландшафтний комплекс і паломницький парк у стилі маньєризму
- 10 – Церкви Миру в містах Явор і Свідниця
- 11 – Дерев'яні церкви в Південній Малій Польщі (Церкви Архангела Михаїла (села Бінарова і Дембно), Церква Всіх Святих (село Блізне), Церква Успіння Пресвятої Діви Марії (село Хачув), Церква Святого Леонарда (село Ліпниця Мурована), Церква Святих Філіпа та Якова (село Сенкова))

12 – Парк Мускау/Парк Мужаковський у місті Ленкниця

13 – Зала Століття у Вроцлаві

14 – Дерев'яні церкви Карпатського регіону на території Польщі та України (Церкви Архангела Михаїла (села Брунари, Смільник, Туринське), Церкви Святої Параскеви (села Квятонь і Радруж), Церква Покрова Пресвятої Богородиці (село Овчари), Церква Святого Якова (село Поворозник), Церква Різдва Пресвятої Богородиці (село Хотинець))

15 – Рудник з видобутку свинцевих, срібних та цинкових руд із системою водовідливу в Тарновських Горах

16 – Кшемьонки Опатовські, доісторичні крем'яні копальні та неолітичні поселення

Рис. 2.24. Об'єкти ЮНЕСКО в Польщі [19]

Об'єкти ЮНЕСКО в Польщі (складено автором за [19; 21; 44; 53; 66])

Фотографія	Назва (укр./пол.)	Місце положення	Дата створення	Рік внесення до списку	Характеристика
	Историчний центр Кракова (<i>Stare Miasto w Krakowie</i>)	Мало-польське воєводство Місто Краків	XIV- XIX ст.	1978 (незначні зміни 2010)	<p>Місто Краків, засноване в 1257 році, є старою столицею Польщі. Историчний центр охоплює три міські ансамблі:</p> <ul style="list-style-type: none"> - середньовічне місто Краків (із збереженою середньовічною системою забудови – оточеним кріпосними стінами старим містом, фрагментом фортифікацій з Флоріанськими воротами, декількома баштами і Барбаканом); - комплекс Вавель (королівська резиденція разом із Вавельським кафедральним собором, де поховано кількох королів Польщі). Вавель – один з найголовніших туристичних об'єктів Кракова. Він відомий дорогоцінними колекціями мистецтва; - єврейський квартал Казімеж, включаючи передмістя Страдом, яке було сформовано католиками та єврейськими жителями. Місце відрізняється багатством єврейської спадщини з кладовищем XVI ст. та сімома синагогами, одна з яких зараз є Єврейським музеєм. Щорічно тут проводяться Фестивалі єврейської культури.
					<p>Серед інших всесвітньо відомих об'єктів Кракова слід назвати: костюл Діви Марії та його унікальний вівтар (робота Віта Стоша); центральну площу Ринок з її Суконними рядами – найбільшу площу середньовічної Європи; один з найстаріших у Європі Ягеллонський університет та відомий Collegium Maius з унікальною колекцією астрономічних інструментів; Плани – оригінальний за формою парк на місці кріпосних стін; башту Ратуші середньовічними кімнатами тортур у підземеллях, в яких зараз розташовані театральна сцена і кав'ярня, тощо.</p> <p>Краків був містом мистецтв і ремесел, місцем зустрічі Сходу і Заходу. Місто зберігає високий рівень цілісності та включає будівлі й елементи в стилях від раннього романського до модерністського періодів.</p>
					

					<p>Краків надзвичайно привабливий для туристів із усього світу. Щорічно його відвідують понад 10 млн. гостей. У музеях міста зберігається більше чверті всього музейного фонду Польщі. Безперервно проводяться різні фестивалі.</p>
	<p>Королівські соляні шахти у Величці і Бохні (<i>Królewskie Kopalnie Soli w Wieliczce i Bochni</i>)</p>	<p>Мало-польське воєводство Місто Величка</p>	<p>XIII-XX ст.</p>	<p>1978 (незначні зміни 2008; розширено 2008 та 2013)</p>	<p>Території навколо Велички та Бохні містять поклади кам'яної солі, яку видобувають з XIII ст. Тут розташовані одні з найстаріших соляних шахт у світі. В результаті понад сімсотрічної експлуатації соляних родовищ було створено дев'ятирівневу систему підземних тунелів довжиною майже 300 км та більше двох тисяч печер на глибині до 327 м. В обох шахтах гірники вирізали безліч витворів мистецтва, зокрема соляні скульптури і барельєфи, підземні каплиці і гроти, печери й озера. Найбільшою підземною церквою є каплиця Святої Кінги Польської, яка знаходиться на глибині 101 м. Тут знаходяться моці королеви Кінги.</p>
		<p>Мало-польське воєводство Місто Бохня</p>			<p>Шахти ілюструють розвиток гірничих технологій у Європі. Соляні копальні Велички і Бохні на сьогоднішній день є одними з найвідоміших і найвідвідуваніших серед туристів об'єктів. Для туристів прокладено 3,5-кілометровий туристичний маршрут на глибині 64-135 м. В соляних шахтах Бохні на глибині 212 м курсує підземна залізниця, організовані переправи на човнах через соляні підземні річки й озера, відвідування 140-метрової гірки.</p> <p>Підземні гроти зараз використовуються для проведення конференцій, банкетів, вінчальних обрядів, новорічних балів, спортивних заходів, релігійних свят, концертів класичної музики, виставок соляних виробів тощо. Створені санаторно-курортні комплекси для лікування захворювань дихальної системи. Працює музей Краківських соляних копалень, колекції якого розташовані в підземеллі та в «Замку соляних копалень». 99 % галерей шахт недоступні для звичайного туриста.</p>
					

	<p>Освенцім-Біркенау – Нацистський концентраційний та винищувальний табір (1940-1945) (<i>Auschwitz-Birkenau. Niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady (1940–1945)</i>)</p>	<p>Малопольське воєводство Місто Освенцім</p>	<p>1940-1945 рр.</p>	<p>1979</p>	<p>Освенцім – це мережа нацистських концентраційних таборів і таборів смерті, побудованих і керованих Третім Рейхом на польських територіях, анексованих нацистською Німеччиною під час Другої світової війни (травень 1940 р. – січень 1945 р.). Найбільший з німецьких концтаборів. Комплекс включав Аушвіц I, адміністративний центр, Аушвіц II (Біркенау), «табір смерті», Аушвіц III (Моновіц), табір праці. На сьогоднішній день збереглися блокгаузи, ворота з написом «Arbeit macht frei» (Робота дає свободу), руїни крематоріїв і газових камер. У знак пам'яті жертв (понад півтора мільйони людей 28 національностей) в Освенцімі створено Національний музей Auschwitz-Birkenau.</p>
	<p>Біловезька пуца (<i>Puszcza Białowieska</i>)</p>	<p>Підляське воєводство Польща і Білорусія</p>	<p>1932 р.</p>	<p>1979 (розширено 1992 та 2014)</p>	<p>Біловезька пуца – це великий лісовий комплекс, що включає великі вікові ліси на кордоні між Польщею та Білоруссю. Складається із залишків кількох пралісів: Біловезької, Ладської, Свіслоцької та Шерешевської пуци. Площа всього лісу перевищує 150 тис. га (62 тис. га в межах польського кордону). Це приклад наземного екорегіону змішаних лісів Центральної Європи та ряду пов'язаних з ним нелісових середовищ існування, включаючи вологі луки, річкові долини та інші водно-болотні угіддя. У цьому районі мешкає найбільша популяція європейських бізонів, а також вовка, рисі та видри. Більш детальна інформація про Біловезьку пуцу представлена в табл. 2.1 (пункт 2.2).</p>
	<p>Історичний центр Варшави (<i>Stare Miasto w Warszawie</i>)</p>	<p>Мазовецьке воєводство Місто Варшава</p>	<p>XIII-XX ст.</p>	<p>1980 (незначні зміни 2014)</p>	<p>Варшава стала столицею Польщі з XVII ст., коли король Сигизмунд III зробив своєю резиденцією Варшавський замок. У 1944 р. вона була навмисно зруйнована нацистськими військами. Було знищено понад 85 % історичного центру міста. Після війни було ретельно відреставроване Старе місто. Процес реконструкції завершився відкриттям Королівського замку для відвідувачів у 1984 р. В центрі Старого міста розташована площа Ринок, посеред якої пам'ятник Сирені –</p>

					<p>символ Варшави. Костели, магнатські палаци, найважливіші державні заклади, Варшавський університет, Польська Академія Наук, численні пам'ятники, музеї тощо – все це приваблює мільйони туристів щорічно. Королівський замок – справжня скарбниця національних пам'яток. Дуже популярною серед туристів є сусідня вулиця – Краківське передмістя.</p>
	<p>Старе місто Замостя (<i>Stare Miasto w Zamościu</i>)</p>	<p>Люблінське воєводство Місто Замостя</p>	<p>XV- XVII ст.</p>	<p>1992</p>	<p>Замостя було засноване в XVI ст. коронним канцлером і великим коронним гетьманом Яном Замойським, за замовленням якого були побудовані палац, арсенал, колегіальний костюл, ратуша, кам'яниці, будинки на центральній площі Ринок. На сьогоднішній день Замостя є унікальним у світі архітектурним ансамблем пізнього Відродження, близьким до ідеї «ідеального міста», «Східною Падусю», «Перлиною ренесансу». Збережено первісне планування міста, а також укріплення та кілька будівель, які поєднують архітектурний вплив Італії та Центральної Європи. Особливої уваги заслуговують ратуша із баштою, кам'яниці з аркадами різноманітних форм, будинки вірменських купців. У кафедральному соборі зібрані цінні колекції творів мистецтва.</p> <p>В Замості туристів приваблюють красиві архітектурні пам'ятники, спокійна атмосфера, цікаві культурні заходи, галереї мистецтва, невеликі затишні готелі.</p>
	<p>Середньовічне місто Торуня (<i>Średniowieczny zespół miejski Torunia</i>)</p>	<p>Куявсько- Поморське воєводство Місто Торунь</p>	<p>XIV- XV ст.</p>	<p>1997</p>	<p>Торунь був заснований тевтонськими лицарями, які побудували тут замок у середині XIII ст. як базу для евангелізації Пруссії. Пізніше він був членом Ганзейської ліги та важливим торговельним пунктом між Балтією та Східною Європою. Середньовічне місто добре збереглося, включаючи кілька важливих будинків у цегляному готичному стилі, наприклад будинок математика та астронома Миколи Коперника. Зараз тут працює Музей, колекція якого зберігає численні предмети, пов'язані з ним. На ринку Старого міста стоїть пам'ятник з написом латиною: «Миколай Коперник, торунянин, зрушив Землю, зупинив Сонце та Небо».</p>

					<p>Визначними пам'ятками Торуні є могутній готичний костюл Св. Яна з другим у країні за розмірами дзвоном «Tuba Dei»; стара Ратуша, яку сьогодні займає регіональний музей із цінними колекціями; Крива Вежа; собор Св. Івана Хрестителя та Івана Євангеліста; церква Св. Марії; колишній замок Тевтонського ордену (зараз зруйнований, посеред розвалин працює музей); Мостові Ворота; будинок Під Зіркою з Музеєм мистецтва Далекого Сходу; військовий форт часів Другої Світової війни; планетарій, обладнаний високотехнологічною аудиторією, де кілька разів на день показують різноманітні шоу; Університет Миколи Коперника; мальовничі вулиці; старі кам'яниці; найсмачніші у світі пряники тощо</p>
	<p>Замок Тевтонського ордену в місті Мальборк (<i>Zamek krzyżacki w Malborku</i>)</p>	<p>Поморське воєводство Місто Мальборк</p>	<p>XIII- XIV ст.</p>	<p>1997</p>	<p>Замок Мальборк – наймогутніша середньовічна фортеця – був побудований Тевтонськими лицарями, після того як резиденція Великого Магістра Тевтонського Ордену була перенесена до Мальборка з Венеції в 1309 р. Замок є класичним прикладом середньовічного замку в стилі цегляної готики, шедевром оборонної архітектури і найбільшим у світі готичним замковим комплексом (площа 21 га). Це найбільший цегляний будинок, побудований людиною. Представляв собою потрійну фортецю, до складу якої входили: Високий Замок (Орден), Середній Замок (резиденція великого командора і магістра, центр тевтонської держави); Підзамче (господарська база). Пізніше добудували «Велику трапезну» і палац Великого Магістра. Замок Мальборк було пошкоджено під час Другої світової війни, але пізніше ретельно відновлено.</p>
					<p>Зараз у замку працює замковий музей. Туристам пропонуються екскурсії, театралізовані вистави «світло і звук», відвідування замку вночі, «середньовічні» концерти і лицарські бенкети. Щороку влітку проводиться захід просто неба «Облога Мальборка». Тут також зберігається вражаюча колекція бурштинових виробів.</p>

	<p>Кальварія-Зебжидовська: монастирський архітектурно-ландшафтний комплекс і паломницький парк у стилі маньєризму (<i>Kalwaria Zebrzydowska: manierystyczny zespół architektoniczny i krajobrazowy oraz park pielgrzymkowy</i>)</p>	<p>Малопольське воєводство Місто Кальварія-Зебжидовська</p>	<p>XVII ст.</p>	<p>1999</p>	<p>Релігійний комплекс (кальварія) був заснований краківським воєводою Миколаєм Зебжидовським на початку XVII ст. Він складається з собору у стилі бароко з іконою Матері Божої Кальварійської Зебжидовської, монастирю бернардинців, 42-х невеличких костелів та капличок і багатокілометрових кальварійських стежок (хресних доріг). Це видатний приклад святинь на Голгофі періоду Контрреформації («Кальварія» перекладається з латинської мови як «Голгофа»). Практично не змінившись з моменту будівництва, він залишається активним місцем паломництва в XXI ст. З 1630 р. до сьогоднішнього дня в Кальварії Зебжидовській протягом декількох днів проводиться театралізований молебень Муки Господньої, що є тут найвідомішою дією. Також мільйони паломників збираються на Містерію Успіння і Вознесіння Божої Матері – найбільшу фольклорно-обрядову урочистість у Кальварії.</p>
	<p>Церкви Миру в містах Явор і Свідниця (<i>Kościół Pokoju w Jaworze i Świdnicy</i>)</p>	<p>Нижньосілезьке воєводство Місто Явор</p>	<p>XVII ст.</p>	<p>2001</p>	<p>Церкви Миру в Яворі та Свідниці були названі на честь Вестфальського миру 1648 р., який дозволив лютеранам у римо-католицьких частинах Сілезії побудувати три євангельські церкви. Ці церкви стали символом закінчення руйнівної тридцятирічної війни в Європі та релігійних конфліктів. Вони мали відповідати декільком умовам: бути побудованими з німецьких матеріалів (дерева, соломи, глини), розташовуватися на відстані гарматного пострілу від міських стін, не мати вежі, а їхнє будівництво мало завершитися протягом одного року. В результаті були побудовані непримітні зовні церкви, проте з багатим барочним декором всередині, які могли вмістити тисячі осіб. В місті Явор в 1654-1655 рр. була побудована євангельська Церква Святого Духу, в місті Свідниця – в 1656-1657 рр. євангельська Церква Святої Трійці. Третя церква була побудована в Глогові в 1652 р., але через століття згоріла</p>
		<p>Нижньосілезьке воєводство Місто Свідниця</p>			

Дерев'яні церкви в Південній Малій Польщі (<i>Drewniane kościoły południowej Małopolski – Binarowa, Blizne, Dębno, Haczów, Lipnica Murowana, Sękowa</i>)					
	Церква Архангела Михаїла (<i>Kościół św. Michała Archaniola w Binarowej</i>)	Мало- польське воєводство Село Бінарова	XV- XVI ст.	2003	Шість церков представляють найкраще збережені та найстаріші дерев'яні церкви в регіоні. Вони побудовані в готичному стилі, але відрізняються від сучасних кам'яних або цегляних будівель у містах. Ці церкви були спонсоровані знатними сім'ями і багато прикрашені. Найдавніша з цих церков – Церква Успіння Пресвятої Діви Марії в селі Хачув, побудована у XV ст. з ялиці і вкрита гонтом. Є найбільшим у світі костелом-зрубом. Відома відкритими фрагментами настінного поліхромного живопису в інтер'єрі.
	Церква Всіх Святих (<i>Kościół Wszystkich Świętych w Bliznem</i>)	Підкар- патське воєводство Село Блізне	XV- XVIII ст.		Церква всіх Святих у селі Блізне – найцінніша архітектурна пам'ятка. Збудована в кінці XV – на початку XVI ст., вкрита гонтом, також відома відкритими фрагментами настінного поліхромного живопису епохи готики та ренесансу. Гармонійний силует храму має оригінальний шпилеподібний дах.
	Церква Архангела Михаїла (<i>Kościół św. Michała Archaniola w Dębnie</i>)	Мало- польське воєводство Село Дембно	XV- XVI ст.		Церква Святого Архангела Михаїла в селі Бінарова відома цінним поліхромним живописом (цикл сцен з Нового Заповіту) і дерев'яною скульптурою Богоматері кінця XIV ст. Церква Святого Архангела Михаїла у селі Дембно побудована в XV ст. Церква характеризується добре збереженим готичним виглядом. Тут можна побачити багато унікальних картин, скульптур і мистецьких виробів.

	<p>Церква Успіння Пресвятої Діви Марії (<i>Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Haczowie</i>)</p>	<p>Підкарпатське воєводство Село Хачув</p>	<p>XIV- XVIII ст.</p>		<p>Церква Святого Леонарда в селі Липниця Мурована відрізняється прикрашеними поліхромним живописом склепінням і стінами, іконами і скульптурами епохи бароко.</p> <p>Шість шляхів «Маршруту дерев'яної архітектури в Малопольському регіоні» мають довжину понад 1,5 тис. км. У них представлено 232 дерев'яні споруди великої цінності, у тому числі 123 римо-католицьких костелів, 39 православних церков, 25 сільських і селищних комплексів, 27 музеїв сільської архітектури, які складаються з 9 скансенів і 14 садіб.</p>
	<p>Церква Святого Леонарда (<i>Kościół św. Leonarda w Lipnicy Murowanej</i>)</p>	<p>Малопольське воєводство Село Липниця Мурована</p>	<p>XV- XVI ст.</p>		
	<p>Церква Святих Філіпа та Якова (<i>Kościół św. Filipa i św. Jakuba w Sękowej</i>)</p>	<p>Малопольське воєводство Село Сенкова</p>	<p>XVI- XVIII ст.</p>		
	<p>Парк Мускау/Парк Мужаковський (<i>Park Mużakowski</i>)</p>	<p>Любуське воєводство Місто Ленкниця (Польща і Німеччина)</p>	<p>XIX ст.</p>	<p>2004</p>	<p>Парк є найбільшим і найвідомішим парком в англійському стилі в Польщі та Німеччині, одним із найвидатніших досягнень європейської ландшафтної архітектури XIX ст. Розташований уздовж обох берегів прикордонної річки Лужицька Ниса. Він був створений князем Германом фон Пуклер-Мускау в 1815-1844 рр. на базі місцевих рослин та природних умов. Парк був розроблений, щоб проілюструвати ідеальний зв'язок між природою, культурою, технікою та духовністю. Було висаджено 800 тис. дерев і 42 тис. куців, змінений маршрут течії Ниси і переселено ціле прирічкове</p>

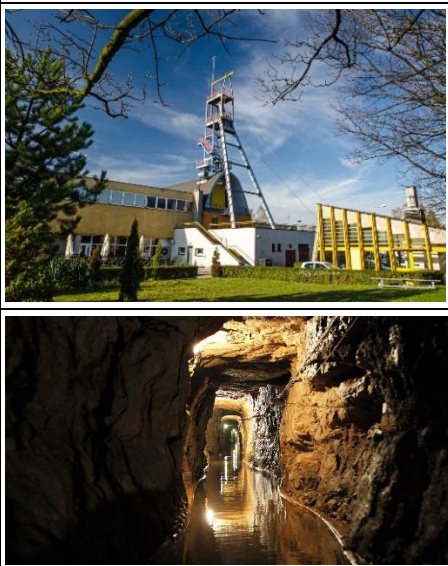
					село, яке заважало концепції парку. Проект парку вплинув на розвиток ландшафтно-архітектурної ідеї. Зазнавши серйозних пошкоджень під час Другої світової війни, він був відновлений в обох країнах.
 	Зала Століття у Вроцлаві (<i>Hala Stulecia we Wrocławiu</i>)	Нижньо- сілезьке воєводство Місто Вроцлав	1911- 1913 рр.	2006	Зала Століття – залізобетонна споруда раннього модернізму. Вона була спроектована Максом Бергом як багатофункціональний майданчик, який слугуватиме виставковим майданчиком або актовим залом, а також для проведення спортивних заходів, концертів і театральних вистав. Побудована у 1911-1913 рр. на честь сотої річниці Битви народів, яка велася з Наполеоном (1813 р.), та для проведення великої Виставки Сторіччя. На момент будівництва вона мала найбільший у світі залізобетонний купол (діаметром 67 м, максимальною шириною всередині 95 м). Площа основної Зали – 14 тис. м ² , висота – 43 м. Навколо неї збудовано ще 56 виставкових кімнат і вестибюлів. Місткість – 10 тис. осіб одночасно. Зала Століття розташована в центрі міста на Великому острові, який є улюбленим місцем відпочинку місцевих жителів та гостей міста.
	Стародавні та первісні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи (<i>Pradawne i pierwotne lasy bukowe Karpat i</i>	Польща і Австрія, Албанія, Бельгія, Болгарія, Боснія і Герцеговина , Іспанія,		2007 (розши- рено у 2011, 2017 та 2021)	Розташовані у 18-и країнах Європи. Ці ліси демонструють післяльодовиковий процес розширення європейських букових лісів і демонструють найповніші та всебічні екологічні моделі та процеси чистих і змішаних насаджень європейського бука в різноманітних екологічних умовах.

	<p><i>innych regionów Europy)</i> * Прикордонний хребет і долина річки Горна Солінка (Бещади) * Полонина Ветлинська і Смерек (Бещади)</p>	<p>Італія, Німеччина, Північна Македонія, Румунія, Словаччина, Словенія, Україна, Франція, Хорватія, Чехія, Швейцарія</p>			
	<p>* Долина струмка Теребовець (Бещади) * Долина струмка Волосатка (Бещади)</p>				

Дерев'яні церкви Карпатського регіону на території Польщі та України (*Drewniane cerkwie w polskim i ukraińskim regionie Karpat*)

	<p>Церква Архангела Михаїла (<i>Cerkiew św. Michała Archaniola w Brunarach</i>)</p>	<p>Малопольське воєводство Село Брунари</p>	<p>XVIII- XIX ст.</p>		<p>Включають 16 дерев'яних церков у Карпатах, половина з яких знаходиться в Польщі, а решта – в Україні. Церкви були побудовані з горизонтальних дерев'яних колод між XVI і XIX ст. громадами східної православної та греко-католицької конфесій. Дизайни засновані на православних церковних традиціях з місцевим впливом (галицький, бойківський і лемківський типи архітектури). Вони представляють культурне вираження чотирьох етнографічних груп та формальних, декоративних і технічних характеристик, які вони розвинули з часом. Церкви свідчать про особливу будівельну традицію, що ґрунтується на православному церковному дизайні, переплетеному з елементами місцевої традиції та символічними посланнями на космогонію їхніх громад. Церкви побудовані в тридільному плані, увінчаному відкритими чотиригранними або восьмикутними куполами. Вони містять дерев'яні дзвіниці, заслони іконостасів, поліхромне оздоблення інтер'єру, церковні подвір'я, надбрамні будинки, сторожки, цвинтарі. Найціннішою</p>
	<p>Церква Святої Параскеви (<i>Cerkiew św. Paraskewy w Kwiatoniu</i>)</p>	<p>Малопольське воєводство Село Квятонь</p>	<p>XVII ст.</p>	<p>2013</p>	

	<p>Церква Покрова Пресвятої Богородиці (<i>Cerkiew Opieki Matki Bożej w Owczarach</i>)</p>	<p>Мало- польське воєводство Село Овчари</p>	<p>XVII- XX ст.</p>	<p>вважається Церква Святої Параскеви в селі Радруж. Нині це філія Кресівського музею в Любачові. Зараз це в основному римо-католицькі костели (окрім Церкви Архангела Михаїла в Туринському, яка є православною).</p>
	<p>Церква Святого Якова (<i>Cerkiew św. Jakuba w Powroźniku</i>)</p>	<p>Мало- польське воєводство Село Поворозник</p>	<p>XVII- XIX ст.</p>	
	<p>Церква Святої Параскеви (<i>Cerkiew św. Paraskewy w Radrużu</i>)</p>	<p>Підкар- патське воєводство Село Радруж</p>	<p>XVII ст.</p>	
	<p>Церква Архангела Михаїла (<i>Cerkiew św. Michała Archaniola w Smolniku</i>)</p>	<p>Підкар- патське воєводство Село Смільник</p>	<p>XVIII ст.</p>	

	<p>Церква Архангела Михаїла (<i>Cerkiew św. Michała Archaniola w Turzańsku</i>)</p>	<p>Підкарпатське воєводство Село Туринське</p>	<p>XIX-XX ст.</p>		
	<p>Церква Різдва Пресвятої Богородиці (<i>Cerkiew Narodzenia Przenajświętszej Bogurodzicy w Chotyńcu</i>)</p>	<p>Підкарпатське воєводство Село Хотинець</p>	<p>XVII-XX ст.</p>		
	<p>Рудник з видобутку свинцевих, срібних та цинкових руд із системою водовідливу в Тарновських Горах (<i>Kopalnia rud ołowiu, srebra i cynku w Tarnowskich Górach oraz system gospodarowania</i>)</p>	<p>Сілезьке воєводство Місто Тарновські Гори, Битом, Зброславіце</p>	<p>XVIII ст.</p>	<p>2017 р.</p>	<p>Цей історичний рудник свинцю, срібла та цинку розташований у місті Тарновські Гори. Через розташування на плато він мав значні проблеми з водовідведенням, на відміну від шахт, які розташовані в гірській місцевості. За понад 300 років роботи шахти використовувалися різні методи для видалення води з тунелів, у тому числі парові насоси в XIX ст. Як об'єкт ЮНЕСКО він включає Шахту срібла (музей), Штольнію Чорної Форелі та міський парк, створений на місці колишніх шахт.</p> <p>Шахта срібла (музей) складається з поверхневої частини (мультимедійна виставка в колишніх шахтних будівлях, породні відвали, залишки пароводяної насосної станції XIX ст.) та підземної (штольні, стволи, галереї та інші елементи водогосподарської системи), куди організовані групи спускаються ліфтом. Частина підземного маршруту проходить на спеціальний човнах.</p>

Продовження табл. 2.6

	<p><i>wodami podziemnymi)</i></p>				<p>Штольня Чорної форелі була збудована у XVIII ст. для дренажних функцій. Вона скидала води з шахти у річку Драму, з якої до її тунелів запливала форель. У темряві вона здавалася чорною (через те й назва). Зараз тут розташований найдовший у Польщі підземний водний маршрут. Відвідувачі бачать лише малу частину великого лабіринту коридорів. Екскурсія включає в себе три шахти: Ангел, Гадюка і Боже Благословення.</p> <p>Свинцево-срібно-цинковий рудник «Гарновські Гори» є частиною «Маршруту індустріальних пам'яток», який включає 42 цікавих місця.</p>
	<p>Кшемьонки Опатовські, доісторичні крем'яні копальні та неолітичні поселення (<i>Krzemionkowski region pradziejowego górnictwa krzemienia pasiastego</i>)</p>	<p>Свентокшиське воєводство Між Судолом і Магонією</p>	<p>3,9-1,6 тис. рр. до н. е.</p>	<p>2019</p>	<p>Кшемьонки – це ансамбль із чотирьох смугастих крем'яних копалень періодів неоліту та раннього бронзового віку (приблизно 3,9-1,6 тис. рр. до н. е.). Розташований у Кшемьонках поряд з Острівцем Свентокшиським. Є Музеєм та Археологічно-природним заповідником. Для виготовлення сокир у ті часи здебільшого використовували кремій, який видобували на площі 80 га. Понад 4 тис. шахт і ям глибиною до дев'яти метрів, а також кременеробні майстерні були знайдені в одній із найповніших доісторичних підземних систем видобутку й обробки кременю, виявлених на сьогоднішній день.</p> <p>Серед туристів найбільшою популярністю користується підземний маршрут протяжністю 500 м, відреставроване неолітичне поселення, в якому проводяться археологічні майстер-класи і музейні лекції.</p>

У престижний Список нематеріальної культурної спадщини людства в 2018 році занесено *краківське шопкарство*, традиції якого сягають XIX ст. Нині різдвяні краківські шопки (різдвяні ясла) професійно виготовляються 50-а майстрами. Найкращі з них експонуються в Історичному музеї Кракова (рис. 2.25) [21].

Рис. 2.25. Краківське шопкарство [21]

Окрім цього ще п'ять об'єктів Польщі занесені до попереднього списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО, чотири з яких – за культурними критеріями, а один – за природними критеріями (Ущелина річки Дунаєць у П'єнінських горах) (рис. 2.26, табл. Б.4 в додатку Б).

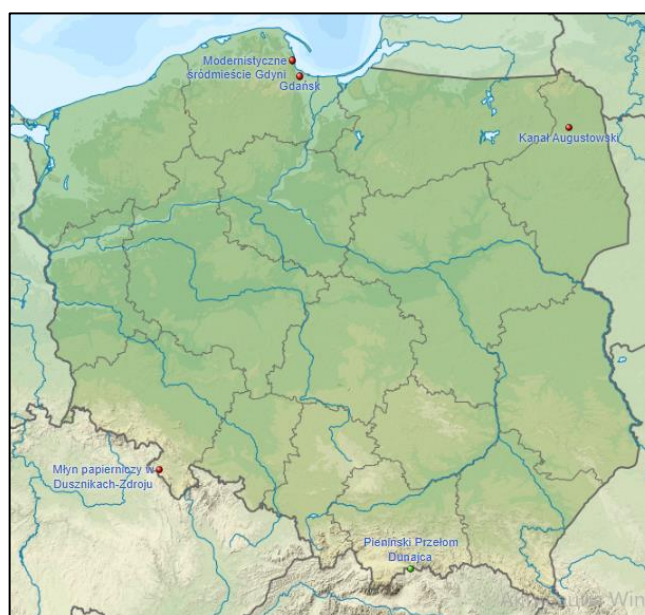

Рис. 2.26. Об'єкти з попереднього списку ЮНЕСКО в Польщі [44]

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ПОЛЬЩІ

3.1. В'їзний туризм

Туризм у Польщі на сьогоднішній день є надзвичайно динамічним сектором економіки, що розвивається швидкими темпами. На рис. 3.1, табл. В.1 (додаток В) показано динаміку кількості прибуттів міжнародних туристів у Польщу в 1995-2020 роках. Так, у 2019 році в Польщі було зареєстровано 88,515 млн. міжнародних туристів (друге місце в світі). Це один з найвищих показників за останні 25 років (більше туристів відвідали країну тільки в 1999 році – 89,118 млн. осіб). Найменша кількість прибуттів міжнародних туристів у Польщу зафіксована в 2002 (50,735 млн. осіб) та 2020 (51,076 млн. осіб) роках [37]. Перерахувавши міжнародних туристів на чисельність населення Польщі, отримуємо 2,3 туриста на одного жителя в 2019 році. За цим показником країна посіла четверте місце в Східній Європі, 26-е місце у світі. Серед міжнародних туристів до Польщі переважають вихідці з Німеччини (40,7 % у 2020 році, 37,3 % в 2021 році), України (12,1 % і 15,4 %) та Білорусі (4,6 % і 5,0 %) (рис. 3.2, табл. В.2 в додатку В). Різке скорочення міжнародних туристів з 2020 року (майже вдвічі) є наслідком пандемії COVID-19, адже на початку цього року Польща та інші європейські країни були змушені закрити свої кордони для іноземних туристів [54; 63].

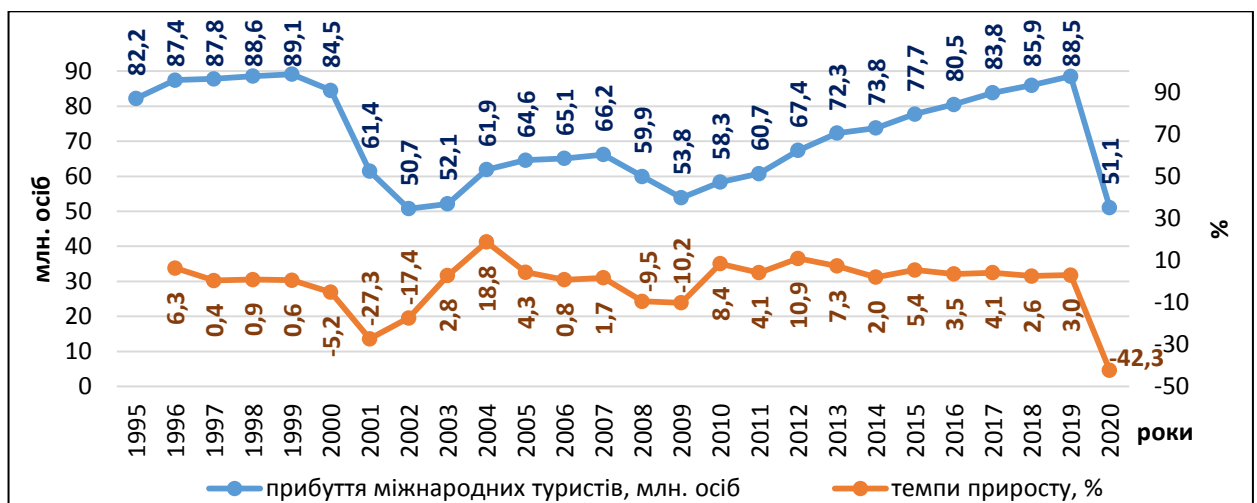

Рис. 3.1. Динаміка прибуттів міжнародних туристів у Польщу в 1995-2019 рр. (побудовано автором за [37])

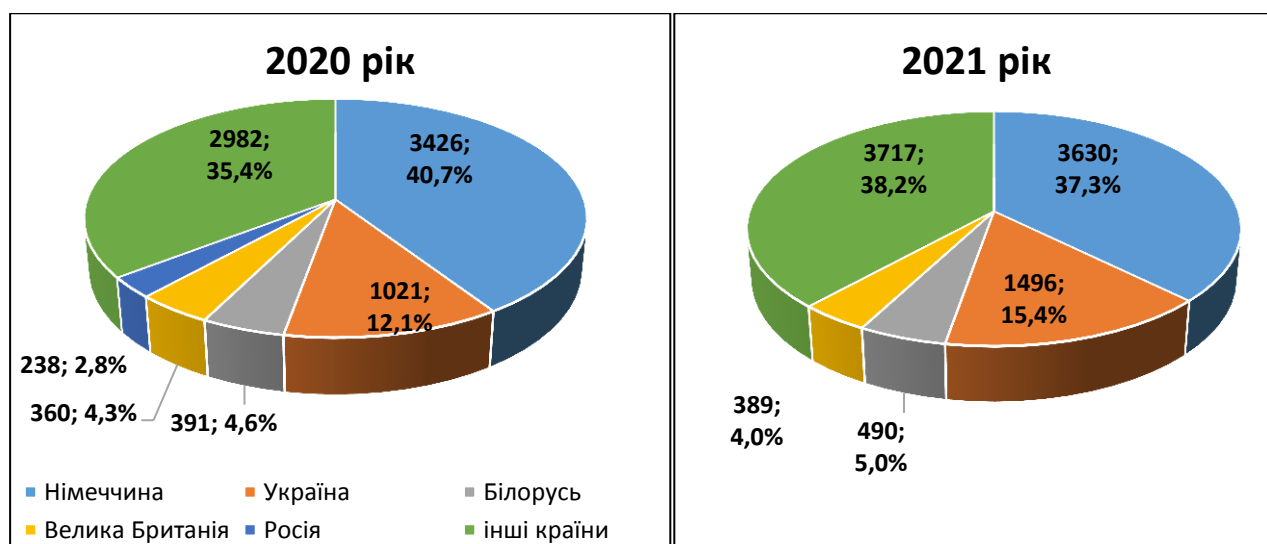

Рис. 3.2. Міжнародні туристи Польщі за країною походження, тис. осіб (%) (побудовано автором за [55])

Закладами розміщення (готелями, санаторіями, хостелами, кемпінгами тощо) скористалися менше половини від усіх зареєстрованих міжнародних туристів Польщі. Так, у 2019 році в країні було зафіксовано близько 35,7 млн. таких туристів. Це був найбільший показник протягом 2006-2020 років. Через пандемію COVID-19 кількість туристів, що скористалися закладами розміщення Польщі, в 2020 році скоротилася до 17,9 млн. осіб – на 50,1 % (рис. 3.3) [51].

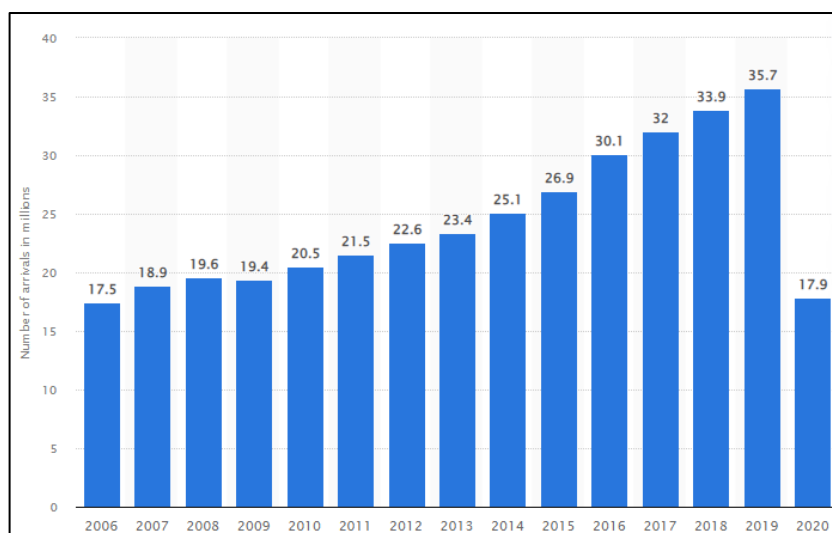

Рис. 3.3. Динаміка кількості міжнародних туристів, що скористалися закладами розміщення Польщі, в 2006-2020 рр., млн. осіб [51]

Надходження від міжнародного туризму – це витрати міжнародних відвідувачів, що прибули в країну, включаючи платежі національним перевізникам за міжнародні перевезення. На рис. 3.4 і табл. В.1-В.2 (додаток В)

представлена динаміка прибутків Польщі від міжнародного туризму в 1995-2020 роках.

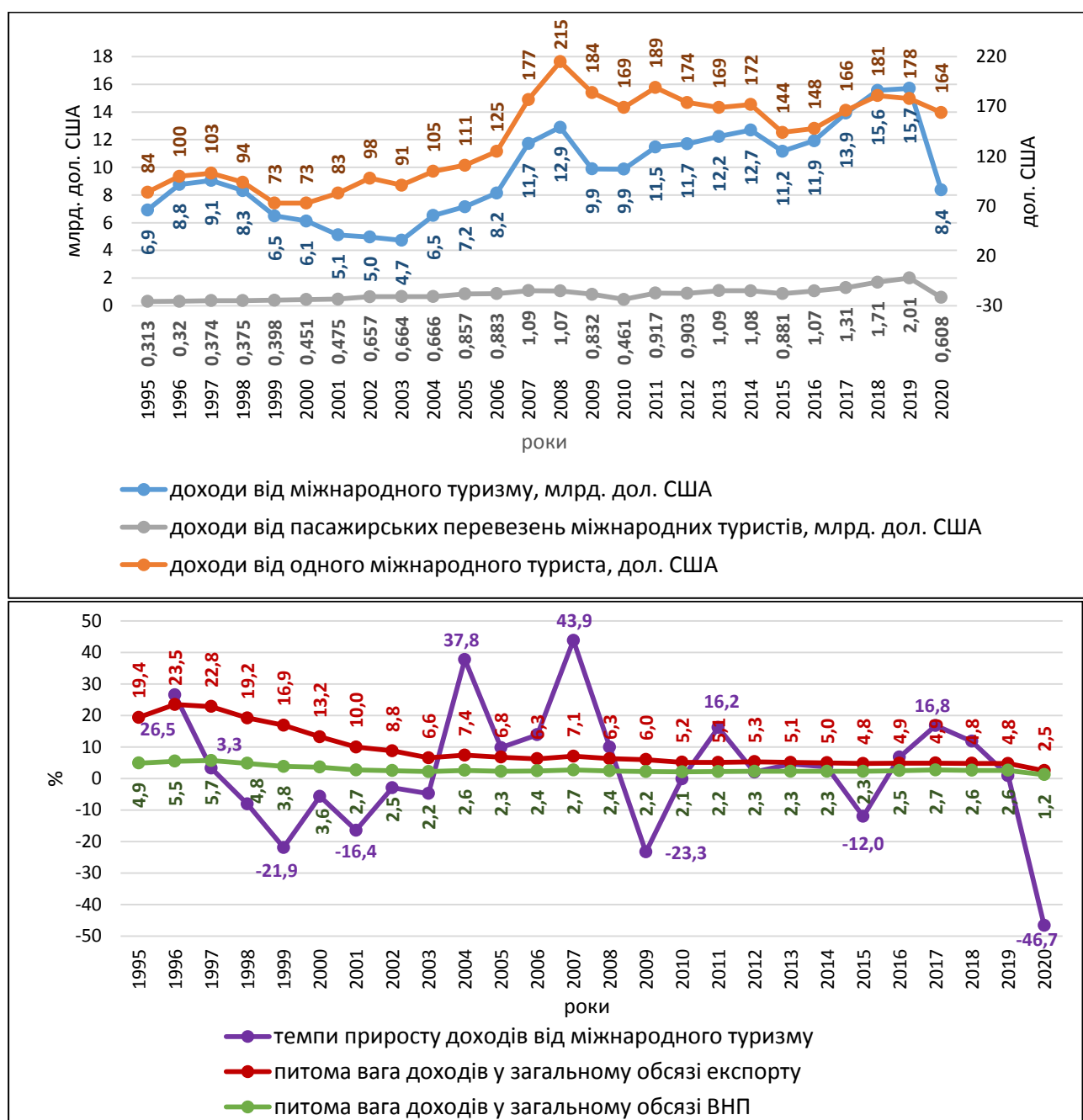

Рис. 3.4. Динаміка надходжень від міжнародного туризму у Польщі в 1995-2020 рр. (побудовано автором за [34-36; 54])

Бачимо, що за останні 25 років найуспішнішим роком для країни був 2019 рік, протягом якого країна від міжнародних туристів отримала 15,712 млрд. дол. США. Це в 3,3 рази більше, ніж у 2003 році (4,733 млрд. дол. США), який, навпаки, характеризувався найнижчими доходами від міжнародного туризму протягом досліджуваного періоду. Слід зазначити, що в 2020 році через пандемію

COVID-19 надходження від міжнародних відвідувачів у Польщі різко скоротилися (практично в 2 рази) в порівнянні з попереднім роком і склали всього 8,379 млрд. дол. США (14-е місце в світі (рис. 3.5)) [34]. Питома вага надходжень від міжнародного туристу в загальному обсязі експорту Польщі коливалася від 23,5 % (1996 рік) до 2,5 % (2020 рік) [35], а в обсязі ВВП – від 5,7 % (1997 рік) до 1,2 % (2020 рік). Виручка від одного міжнародного туриста варіювала від 215 дол. США (2008 рік) до 73 дол. США (1999-2000 роки) (рис. 3.4, табл. В.1 в додатку В) [54; 63].

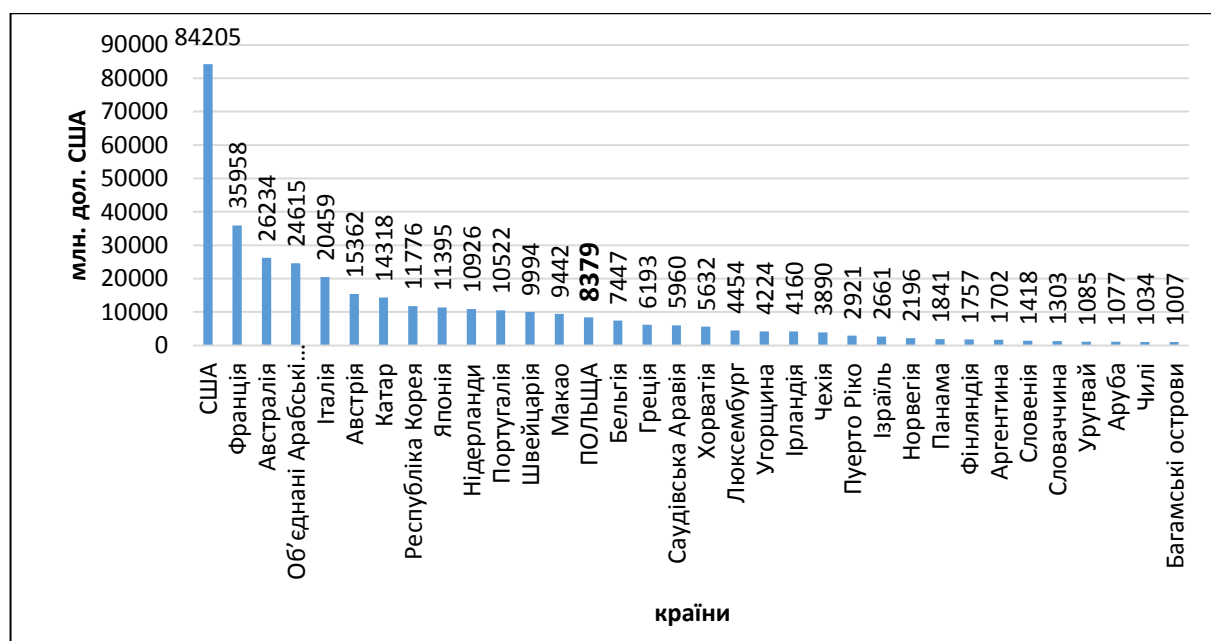

Рис. 3.5. Місце Польщі серед країн світу з найбільшими доходами від міжнародного туризму, 2020 рік (побудовано автором за [54])

Доходи від пасажирських перевезень міжнародних туристів у Польщі в 2020 році склали 608 млн. дол. США, що в 3 рази менше, ніж у 2019 році. Протягом 1995-2020 років найвищі транспортні доходи були характерні саме для 2019 року (2,01 млрд. дол. США), а найнижчі – для 1995 року (313 млн. дол. США) (рис. 3.4, табл. В.1 в додатку В) [36].

3.2. Виїзний туризм

В 2020 році виїзні туристичні поїздки здійснили 26,9 млн. поляків. Це найнижчий показник за період 1995-2020 роки. Найбільша кількість поляків мандрувала країнами світу в 2000 році (56,7 млн. осіб) (рис. 3.6, табл. В.3 в

додатку В) [38]. Найпопулярнішим туристичним напрямком для поляків була і залишається Європа, а серед європейських країн – Німеччина (25,9 % в 2020 році, 26,4 % в 2021 році), Хорватія (7,0 % і 7,2 %) та Греція (6,6 % в 2021 році) (рис. 3.7, табл. В.2 в додатку В) [55].

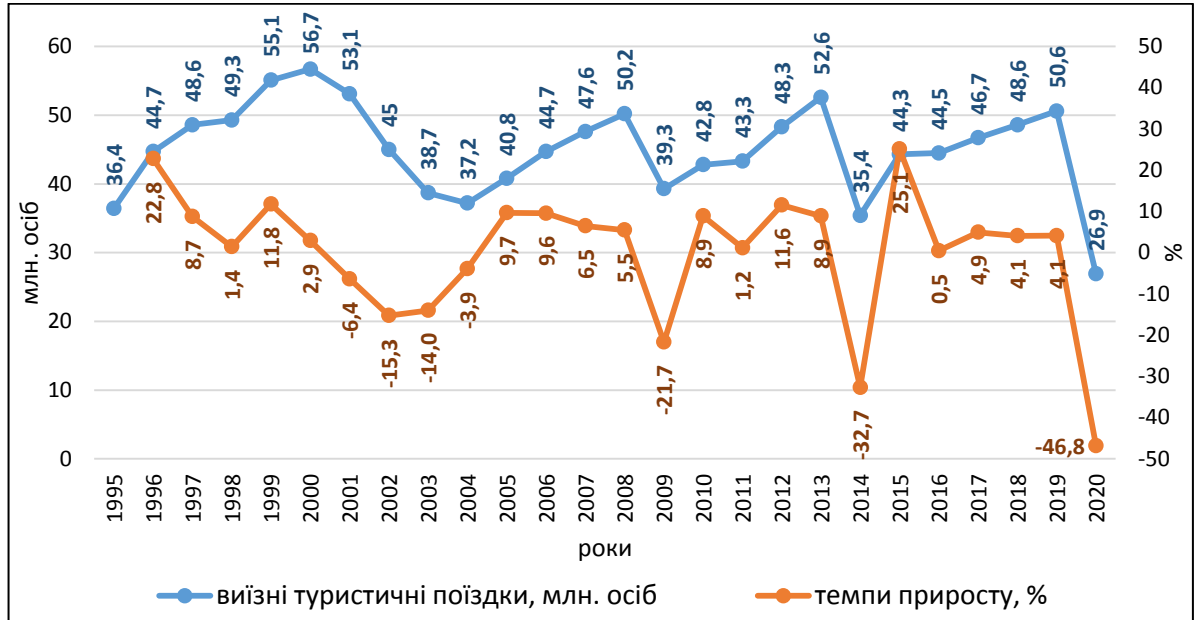

Рис. 3.6. Динаміка виїзних туристичних поїздок поляків у 1995-2019 рр. (побудовано автором за [38])

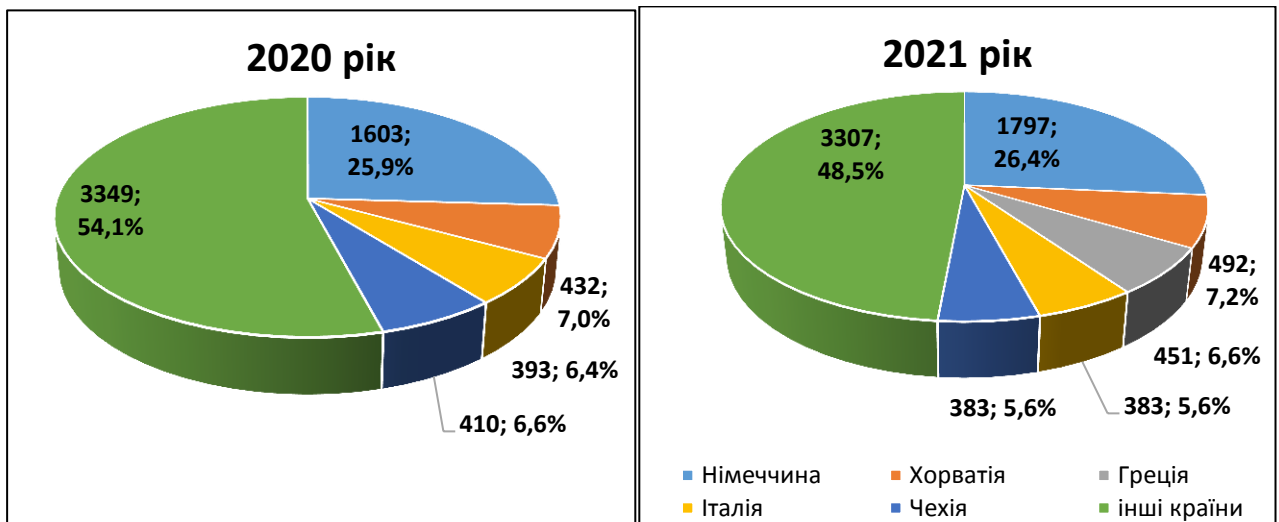

Рис. 3.7. Виїзні туристичні поїздки поляків за країною відвідування, тис. осіб (%) (побудовано автором за [55])

Витрати поляків на міжнародний туризм у 2020 році склали 5,55 млрд. дол. США, що становило всього 54,6 % від рівня 2019 року (10,16 млрд. дол. США). За останні 25 років найбільшу суму на міжнародний туризм поляки витратили в 2008 році (10,68 млрд. дол. США), а найменшу – в 2003 році (3,29 млрд. дол.

США) [31]. Питома вага витрат на міжнародний туризм в загальному обсязі імпорту Польщі коливалася від 17,3 % (1995 рік) до 1,9 % (2020 рік) [32]. В розрахунку на одну особу витрати варіювали від 259 дол. США (2014 рік) до 60 дол. США (2000 рік). Витрати поляків на міжнародні пасажирські перевезення з туристичною метою в 2020 році склали 345 млн. дол. США, що в 2,7 разів менше, ніж у 2019 році. Протягом 1995-2020 років найвищі транспортні витрати були характерні саме для 2019 року (941 млн. дол. США), а найнижчі – для 1998 і 2001 років (менше 100 млн. дол. США) (рис. 3.8, табл. В.3 в додатку В) [33].

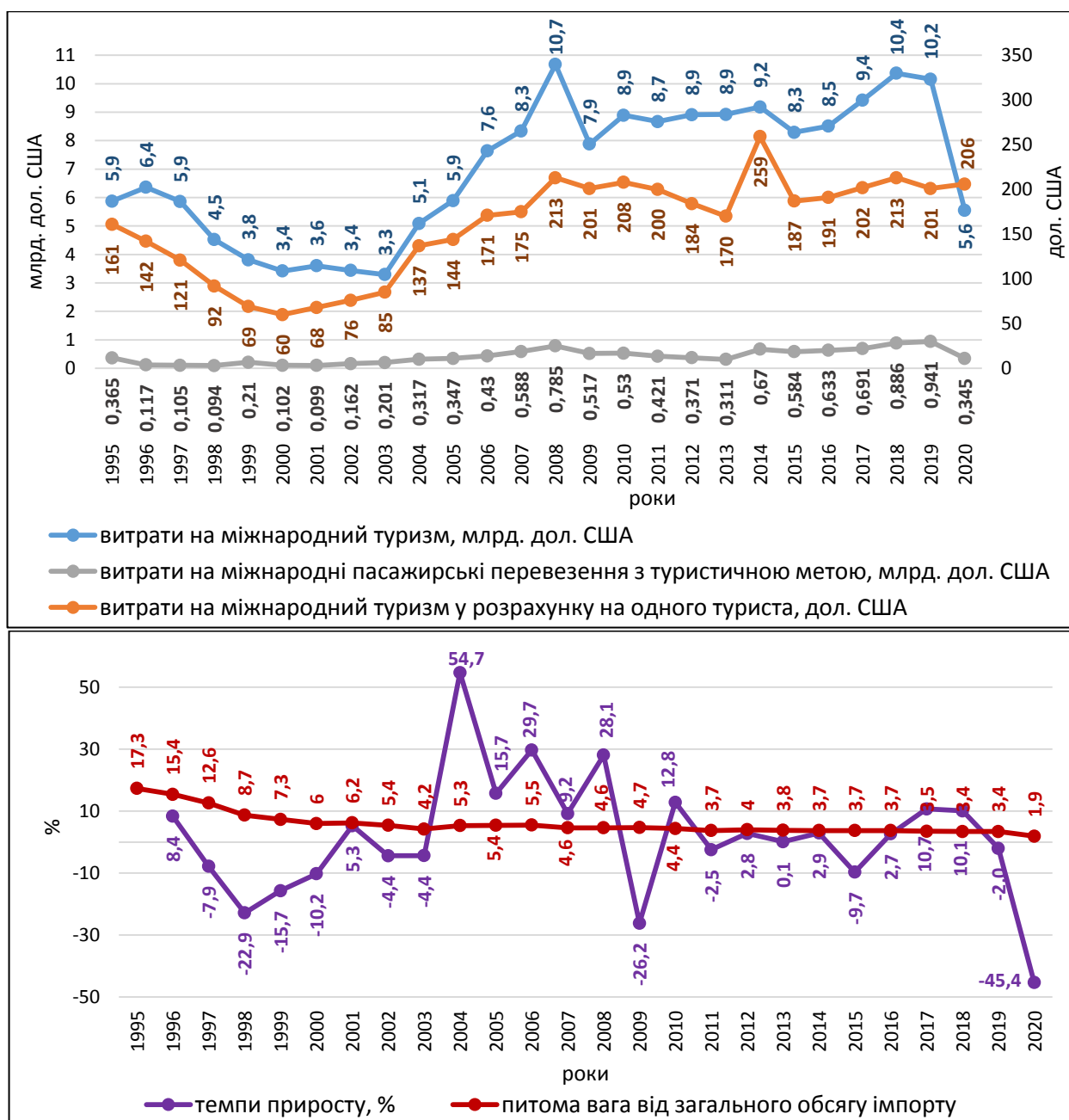

Рис. 3.8. Динаміка витрат поляків на виїзний міжнародний туризм у 1995-2020 рр. (побудовано автором за [31-33])

У 2020 році загальна вартість туристичної економіки в Польщі з урахуванням прямих і непрямих впливів становила 104,3 млрд. злотих (на 26,4 % нижче, ніж у 2019 році). У сфері розміщення та харчування працювало 195,5 тис. осіб (на 6,1 % менше, ніж у 2019 році). Туристичний бюджет Польщі в 2021 році становив 66,5 млн. злотих (на 4,7 млн. злотих більше, ніж у 2020 році), у тому числі 56,1 млн. злотих – для Польської туристичної організації, яка займається маркетингом і просуванням країни як туристичної дестинації, розвитком і функціонуванням польської туристичної інформаційної системи. За прогнозами, міжнародний туризм у Польщі відновиться і повернеться на допандемічний рівень до 2024 року, а в 2025 році може перевищити цей рівень [55].

Для Польщі характерно швидке відновлення внутрішнього туризму: у 2021 році зафіксовано 46,3 млн. внутрішніх туристів, що лише на 7,4 % нижче рівня 2019 року (табл. В.2 в додатку В). Так, якщо в 2020 році плани на відпочинок мала всього третина населення Польщі, то в 2021 році в результаті поступового зняття обмежень у готельній індустрії та прогресуючої кампанії вакцинації ця цифра значно зросла і становила майже половину, а в 2022 році – близько 60 % поляків. Проте, через пандемію коронавірусу змінився характер туристичних поїздок поляків та їх ставлення до організації дозвілля. На відміну від докоронавірусного часу, в 2021 році у внутрішньому туризмі переважали самостійно організовані поїздки, без звернення до туристичних агенцій. Поляки і в подальшому планують відпочивати далі від натовпу та меншими групами, ніж зазвичай. Понад 70 % респондентів на майбутні туризм і рекреацію планують витратити до трьох тисяч злотих. Найвідвідуванішими регіонами є Помор'я та Малопольща [55; 65].

ВИСНОВКИ

Проведене суспільно-географічне дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів Польщі дозволяє зробити ряд висновків:

1. В сучасній вітчизняній науковій літературі можна зустріти значну кількість дефініцій понять «рекреаційні ресурси», «туристичні ресурси», «туристсько-рекреаційні ресурси», «рекреаційно-туристичні ресурси» тощо. З одного боку, це можна пояснити значною молодістю і динамічністю наукових пошуків, що ведуться в цій галузі. З іншого боку, дослідження здійснюють фахівці багатьох галузей і спеціальностей, зокрема, рекреаційної географії, туризму, економіки рекреації та туризму, соціології туризму, освіти, туристичного менеджменту та маркетингу тощо. Цими ж причинами пояснюється відсутність єдиного підходу щодо класифікації ТРР. В даному дослідженні всі ТРР поділяються на природні, природно-антропогенні та культурно-історичні.

2. Польща володіє багатими ТРР. Не маючи якогось одного визначеного туристичного бренду, польський туризм наголошує, що його сила – у різноманітті. Природні ТРР представлені орографічними, спелеологічними, кліматичними, гідрологічними, бальнеологічними та біологічними ресурсами. Природні ТРР широко використовуються в туризмі. Відпочиваючі віддають перевагу горам, морському узбережжю з широкими піщаними пляжами, а також лісам, озерам, річкам. Найпопулярнішими напрямками є: Татри з найвищою вершиною Польщі (гора Риси) і знаменитою Орла Перч (старою стежкою в стилі віа феррата); Судети та головний судетський туристичний маршрут Свєрадув-Здруй – Пруднік (440 км); Карконоські, Столові, Совині та Бєшадські гори; Біловезька пуца; Нижньосілезьке поле; ущелина річки Дунаєць у П'єнінах, Мазурське поозер'я тощо.

Природно-антропогенні ТРР Польщі представлені різними формами природоохоронних територій. На території країни нараховується 45636 природоохоронних об'єктів загальною площею понад 10,1 млн. га тобто 32,4 % усієї території. Для туристів найбільш привабливими є національні парки. Всього їх нараховується 23 парки із загальною площею 3145 км² (близько 1 % території Польщі). Дев'ять з них мають статус біосферних заповідників

ЮНЕСКО. Першим і єдиним у Польщі природним об'єктом Світової спадщини є Біловезький національний парк. Найбільш відвідуваними є Татранський, Карконоський, Волінський, Великопільський, Кампіноський національні парки.

Серед культурно-історичних ТРР Польщі найбільш привабливими є замки і палаци, музеї, об'єкти культурної спадщини тощо. Так, на території Польщі нараховується понад 500 замків і 2,5 тисячі палаців. Вони є домівками для музеїв та/або освітніх центрів, місцями проведення культурних, ділових, освітньо-наукових, розважальних та інших заходів або заходів на відкритому повітрі. У 2020 році в Польщі зареєстровано 932 музеї (включаючи філії), які відвідало 16,6 млн. осіб. Найбільш популярними музеями є мистецькі та історичні. Всі пам'ятки культурної спадщини поділяються на нерухомі (77996 пам'яток у 2020 році), рухомі (268915 пам'яток) та археологічні (7806 пам'яток).

3. Станом на 2023 рік до світового списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО занесено 1157 об'єктів, 17 із них знаходяться в Польщі. 15 об'єктів включено до списку згідно культурних критеріїв (в тому числі три з них – це шедеври людського генія), а два об'єкти – згідно природних критеріїв. Чотири об'єкти є транснаціональними. Окрім цього ще п'ять об'єктів Польщі занесені до попереднього списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО.

4. ТРР є одним з головних чинників розвитку туризму в Польщі, на основі яких розвивається спортивний, спелеологічний, пізнавальний, лікувально-оздоровчий, розважальний, науково-освітній, зелений, екологічний, сільський, подієвий та інші види туризму. Туризм у Польщі на сьогоднішній день є надзвичайно динамічним сектором економіки, що розвивається швидкими темпами. Так, у 2019 році в Польщі було зареєстровано 88,515 млн. міжнародних туристів (друге місце в світі) або 2,3 туриста в розрахунку на одного жителя (четверте місце в Східній Європі, 26-е місце у світі). Серед міжнародних туристів до Польщі переважають вихідці з Німеччини, України та Білорусі. Різке скорочення міжнародних туристів з 2020 року (майже вдвічі) є наслідком пандемії COVID-19.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова А. Ю. Международный туризм : учебник [Электронный ресурс] / А. Ю. Александрова. – Москва : Аспект Пресс, 2002. – 470 с. – Режим доступа : https://tourlib.net/books_tourism/aleks.htm
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик. – К. : Київ. ун-т, 2001. – 395 с.
3. Быстров С. А. Туризм: макроэкономика и микроэкономика [Электронный ресурс] / С. А. Быстров, М. Г. Воронцова. – СПб. : Издательский дом «Герда», 2007. – 149 с. – Режим доступа : https://tourlib.net/books_tourism/bystrov.htm
4. Гілецький Й. Р. Класифікація туристсько-рекреаційних ресурсів за геосферним підходом [Електронний ресурс] / Й. Р. Гілецький // Географія та туризм. – Режим доступу : http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/9108/1/135_gt_2011_14_11.pdf.
5. Гусева В. О. Розвиток туризму в Польщі [Електронний ресурс] / В. О. Гусева, В. М. Зігунов. – 2018. – Режим доступу : <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/10704/1/РОЗВИТОК%20ТУРИЗМУ%20В%20ПОЛЬЩІ.pdf>
6. Закон України від 15. 09. 1995 р. № 324/95-ВР «Про туризм» : за станом на 01. 04. 2023 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Ільїна О. В. Туризм. Рекреаційна географія: Поняття і терміни : словник / О. В. Ільїна. – Луцьк : Терен, 2004. – 104 с.
8. Крачило Н. П. География туризма : учеб. пособие для сред. спец. учеб. заведений по спец. «Гостинич. хоз-во» / Н. П. Крачило. – К. : Вища шк., 1987. – 208 с.
9. Кузик С. П. Географія туризму : навчальний посібник / С. П. Кузик. – К. : Знання, 2011. – 271 с.
10. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України : навчальний посібник / О. О. Любіцева, В. Є. Панкова, Є. В. Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2007. – 369 с.

11. Мальська М. Основи туристичного бізнесу : навчальний посібник / М. Мальська, В. Худо, В. Цибух. – Львів : Вид. центр ЛНУ, 2003. – 295 с.
12. Масляк П. О. Рекреаційна географія : навчальний посібник / П. О. Масляк. – К. : Знання, 2008. – 343 с.
13. Мельник І. Г. Основи рекреаційної географії : навчальний посібник / І. Г. Мельник. – Луганськ : ТОВ «Віртуальна реальність», 2008. – 174 с.
14. Національні парки [Електронний ресурс] // Польська Туристична організація. – Режим доступу : <https://www.polscha.travel/uk/priroda/natc%D1%96onaln%D1%96-parki-2>
15. Національні парки Польщі [Електронний ресурс] // OSTARBEITER. – Режим доступу : <http://ostarbeiter.vn.ua/parki-narodowe-w-polsce.html>
16. Рельєф, тектоніка та геологічна будова Польщі [Електронний ресурс] // Geograf. – Режим доступу : <http://www.geograf.com.ua/poland/686-poland-relief-geology#:~:text=%Близько%2075%25%20площі%20країни%20займають,кінцеві%20морени%2C%20ози%2C%20друмлини.>
17. Сіренко І. Специфіка охорони об'єктів неживої природи в Польщі [Електронний ресурс] / І. Сіренко // Вісник Львівського університету. Серія географічна. – 2013. – Вип. 41. – С. 282-294. – Режим доступу : <file:///C:/Users/%D0%9A%D0%B0%D1%84%D0%B5%D0%B4%D1%80%D0%B0%20%D0%A1%D0%95%D0%93%D0%B8%D0%A0/Downloads/2002-4396-1-PB.pdf>
18. Смаль І. В. Основи географії рекреації і туризму : навчальний посібник / І. В. Смаль. — Ніжин, 2004. – 264 с.
19. Список об'єктів всесвітнього спадщини ЮНЕСКО в Польщі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_об'єктів_всесвітнього_спадщини_ЮНЕСКО_в_Польщі
20. Стафійчук В. І. Рекреалогія : навчальний посібник / В. І. Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2006. – 264 с.
21. ЮНЕСКО [Електронний ресурс] // Польська Туристична Організація. – Режим доступу : <https://www.polscha.travel/uk/viznachn%D1%96-pamiatki/iunesko-2>

22. Adach S. Consequences of the accessibility of the mountain national parks in Poland [Электронный ресурс] / S. Adach, M. Wojtkowska, P. Religa // Environmental Science and Pollution Research. – November 2022. – 30 (12). – P. 1-18. – Режим доступа :
https://www.researchgate.net/publication/365448978_Consequences_of_the_accessibility_of_the_mountain_national_parks_in_Poland
23. CASTLES & PALACES [Электронный ресурс] // Polish Tourist Organization. – Режим доступа : <https://www.poland.travel/en/discover/castles-palaces>
24. Caverns & Caves in Poland [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.tripadvisor.com/Attractions-g274723-Activities-c57-t54-Poland.html>
25. Ciarkowska K. Management in protected areas and protection of biodiversity in rural areas [Электронный ресурс] / K. Ciarkowska, M. Gąsiorek, R. Mazurek, P. Zadrożny // Agroecology. – January 2014. – P. 29-54. – Режим доступа : https://www.researchgate.net/publication/301890852_Management_in_protected_areas_and_protection_of_biodiversity_in_rural_areas
26. Climate of Poland 2020 [Электронный ресурс] // Institute of Meteorology and Water Management – National Research Institute. – Режим доступа : <https://www.imgw.pl/sites/default/files/2021-04/imgw-pib-klimat-polski-2020-opracowanie-final-eng-rozkladowki-min.pdf>
27. Geography of Poland [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://en.wikipedia.org/wiki/Geography_of_Poland#/media/File:Poland_topo.jpg
28. Grajewski S. M. Features and Performance of Forest Fire Access Roads and Fire Department Connections as Assessed by Employees of the Polish State Fire Service [Электронный ресурс] / S. M. Grajewski, P. Szóstakowski, A. Czerniak. – July 2019. – Режим доступа : https://www.researchgate.net/figure/forest-cover-in-Poland-by-province-Rycina-2-Lesistosc-Polski-wg-wojewodztw-Source_fig2_336580166
29. Ile jest lasu i dlaczego [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.polskawlesie.pl/las/ile-jest-lasu-i-dlaczego>
30. Infographic – Word tourism day (September 27) [Электронный ресурс] // Statistics Poland. – Режим доступа : <https://stat.gov.pl/en/infographics-and-widgets/infographics/infographic-word-tourism-day-september-27,35,2.html>

31. International tourism, expenditures (current US\$) – Poland [Электронный ресурс] // The World Bank. – Режим доступа : https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.XPND.CD?end=2020&locations=PL&most_recent_year_desc=false&start=1995&view=chart
32. International tourism, expenditures (% of total imports) – Poland [Электронный ресурс] // The World Bank. – Режим доступа : https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.XPND.MP.ZS?end=2020&locations=PL&most_recent_year_desc=false&start=1995&view=chart
33. International tourism, expenditures for passenger transport items (current US\$) – Poland [Электронный ресурс] // The World Bank. – Режим доступа : https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.TRNX.CD?end=2020&locations=PL&most_recent_year_desc=false&start=1995&view=chart
34. International tourism, receipts (current US\$) – Poland [Электронный ресурс] // The World Bank. – Режим доступа : https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.RCPT.CD?end=2020&locations=PL&most_recent_year_desc=false&start=1995&view=chart
35. International tourism, receipts (% of total exports) – Poland [Электронный ресурс] // The World Bank. – Режим доступа : https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.RCPT.XP.ZS?end=2020&locations=PL&most_recent_year_desc=false&start=1995&view=chart
36. International tourism, receipts for passenger transport items (current US\$) – Poland [Электронный ресурс] // The World Bank. – Режим доступа : https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.TRNR.CD?end=2020&locations=PL&most_recent_year_desc=false&start=1995&view=chart
37. International tourism, number of arrivals – Poland [Электронный ресурс] // The World Bank. – Режим доступа : https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.ARVL?end=2019&locations=PL&most_recent_year_desc=false&start=1995&view=chart
38. International tourism, number of departures – Poland [Электронный ресурс] // The World Bank. – Режим доступа : https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.DPRT?end=2020&locations=PL&most_recent_year_desc=false&start=1995&view=chart

39. 4 Seasons of the year in Poland [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://abpoland.com/blog/4-seasons-of-the-year-in-poland>
40. Ginter- Kramarczyk D. Wody lecznicze w Polsce. Gdzie występują i jakie mają właściwości? [Електронний ресурс] / D. Ginter- Kramarczyk, Z. Kiersnowska, I. Kruszelnicka // Portal Samorządowy. – 28 czerwca 2017. – Режим доступу : <https://www.portalsamorzadowy.pl/ochrona-zdrowia/wody-lecznicze-w-polsce-gdzie-wystepuja-i-jakie-maja-wlasciwosci,94679.html>
41. Kultura w 2020 r. Informacje statystyczne [Електронний ресурс]. – Główny Urząd Statystyczny, Статистичний офіс у Кракові, 2021. – Режим доступу : https://statystykamuzeow.pl/storage/do%20pobrania/gus/kultura_w_2020.pdf
42. Land of Poland [Електронний ресурс] // Britannica. – Режим доступу : <https://www.britannica.com/place/Poland/Land>
43. List of Landscape Parks of Poland [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Landscape_Parks_of_Poland
44. List of World Heritage Sites in Poland [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_World_Heritage_Sites_in_Poland
45. Liste des parcs nationaux de Pologne [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://fr.wikipedia.org/wiki/Liste_des_parcs_nationaux_de_Pologne
46. Mapa z wieloma nazwami rzek Polskich [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://brainly.pl/zadanie/1817964>
47. National Parks of Poland [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://cartographymaster.eu/wp-content/uploads/2018/10/Agnieszka-Mank_National-Parks-Poland_4000px.jpg
48. National Parks of Poland with photos [Електронний ресурс] // Reddit. – Режим доступу : https://www.reddit.com/r/europe/comments/sih29e/national_parks_of_poland_with_photos/
49. Najpiękniejsze jaskinie w Polsce. 6 miejsc, które warto zwiedzić [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://podroze.radiozet.pl/news/jaskinie-w-polsce-top-6-najpiekniejszych-jaskin-do-zwiedzania-zdjecia?gclid=CjwKCAjwge2iBhBBEiwAfXDBR_9s3CugzVxlSZxPBdaEDJrEuy-xtD7osZrXIDz3-hjFu_4cCrnC-8RoCVigQAvD_BwE

50. Najpopularniejsze polskie kurorty [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.zadluzenia.com/artykul/najpopularniejsze-polskie-kurorty/>
51. Number of arrivals in tourist accommodation in Poland from 2006 to 2020 [Электронный ресурс] // Statista. – Режим доступа : <https://www.statista.com/statistics/413249/number-of-arrivals-spent-in-short-stay-accommodation-in-poland/>
52. Poland [Электронный ресурс] // Biodiversity. Information System For Europe. – Режим доступа : <https://biodiversity.europa.eu/countries/poland>
53. Poland [Электронный ресурс] // UNESCO. – Режим доступа : <https://whc.unesco.org/en/statesparties/pl>
54. Poland Tourism Statistics 1995-2023 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.macrotrends.net/countries/POL/poland/tourism-statistics>
55. Poland. Tourism in the economy and outlook for recovery [Электронный ресурс] // OECDilibrary. – Режим доступа : <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/d863fb51-en/index.html?itemId=/content/component/d863fb51-en>
56. Polska / Zoogeografia Polski 1:500 000. Mapa ścienna. DREWNIANE PÓŁWALKI [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://mapy.net.pl/mapa-scienna-polski-zoogeografia-1-500-000-meridian/10593>
57. Protected areas of Poland [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://en.wikipedia.org/wiki/Protected_areas_of_Poland
58. Protected Natural Areas in Poland [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/dk0iu0/protected_natural_areas_in_poland_national_parks/
59. Regional Atlas [Электронный ресурс] // SWAID. – Режим доступа : <http://swaid.stat.gov.pl/EN/SitePagesDBW/AtlasRegionow.aspx>
60. Środowisko przyrodnicze Polski [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://geografia24.pl/jeziora-w-polsce/>
61. The best 28 castles to visit in Poland [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://historiceuropeancastles.com/poland/>
62. Tourism in the European Union – data for 2021 [Электронный ресурс] // Statistics Poland. – Режим доступа : <https://stat.gov.pl/en/topics/culture-tourism-sport/tourism/tourism-in-the-european-union-data-for-2021,4,9.html>

63. Tourism in Poland [Электронный ресурс] // WorldData.info. – Режим доступа : <https://www.worlddata.info/europe/poland/tourism.php>
64. Tourism in 2021 [Электронный ресурс] // Statistics Poland. – Режим доступа : <https://stat.gov.pl/en/topics/culture-tourism-sport/tourism/tourism-in-2021,1,19.html>
65. Travel and tourism in Poland – statistics & facts [Электронный ресурс] // Statista. – Режим доступа : <https://www.statista.com/topics/7532/travel-and-tourism-in-poland/#topicOverview>
66. UNESCO SITES [Электронный ресурс] // Polish Tourist Organization. – Режим доступа : <https://www.poland.travel/en/discover/unesco-sites>
67. Widawski K. Mass tourism in protected areas – underestimated threat? Polish National Parks case study [Электронный ресурс] / K. Widawski, Z. Jary // Open Geosciences. – December 2019. – Режим доступа : <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/geo-2019-0081/html>
68. Wody podziemne i bilans wodny Polski [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://docplayer.pl/10985349-Wody-podziemne-i-bilans-wodny-polski.html>
69. Zbierska A. Landscape Changes in Protected Areas in Poland [Электронный ресурс] / A. Zbierska // Landscape Planning and Management in Europe: Methods, Tools and Approaches. – 2022. – Режим доступа : <https://www.mdpi.com/2071-1050/14/2/753>
70. Ochrona środowiska 2012 [Электронный ресурс] / D. Vochenek (ed.). – Warszawa : Główny Urząd Statystyczny, 2012. – Pp. 278, 287. – Режим доступа : https://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/se_ochrona_srodowiska_2012.pdf